

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
DERS KİTABININ EĞİTİM PEDAGOJİSİ AÇISINDAN
KAZANIM, ETKİNLİK, GÖRSELLİK, ÖLÇME VE
DEĞERLENDİRME EKSENİNDE İNCELENMESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEHRA DÖNGELLİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SEYYİD SANCAK

BOLU, MAYIS 2025

KABUL VE ONAY SAYFASI

Zehra DÖNGELLİ tarafından hazırlanan “İlköğretim 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Eğitim Pedagojisi Açısından Kazanım, Etkinlik, Görsellik, Ölçme ve Değerlendirme Ekseninde İncelenmesi” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.
30/05/2025

Jüri Üyeleri

Danışman
Doç.Dr. Seyyid Sancak
BAİBÜ İlahiyat Fak.

Üye
Doç.Dr.Murat Tarhan
BAİBÜ İlahiyat Fak.

Üye
Doç.Dr. Kamil Coştu
Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fak.

İmza

.....

.....

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

ZEHRA DÖNGELLİ

ÖZET

**İLKÖĞRETİM 4. SINIF DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS
KİTABININ EĞİTİM PEDAGOJİSİ AÇISINDAN KAZANIM, ETKİNLİK,
GÖRSELLİK, ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME EKSENİNDE
İNCELENMESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ZEHRA DÖNGELLİ
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. SEYYİD SANCAK)
BOLU, MAYIS - 2025
(x + 69)**

Gelişen ve değişen teknoloji ile beraber birçok alanda olduğu gibi eğitim öğretim alanında da belirli aralıklarla ders programları ve kitaplarında güncellemeler yapıldığını görmekteyiz. Bu çalışmada örgün eğitim içinde öğrencinin din kültürü ve ahlak bilgisi alanında ilk kez karşılaşmış olduğu 4. sınıf İDKAB ders kitabını eğitim pedagojisi bağlamında ele aldık. Öğrenciyi merkeze alan ve öğrenmeyi maksimum düzeye taşımayı hedefleyen eğitim pedagojisi perspektifinde ders kitabında yer alan kazanımları, etkinlikleri, görselleri ve ölçme değerlendirmeleri; öğretim programı, milli eğitim temel kanunu ve alanda yapılmış çalışmaları ölçüt olarak inceledik. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyon ve içerik analizi kullanılmıştır.

Öğrenme ihtiyaçlarını belirleyen, öğretim ilke ve yöntemlerini belirlemekte öğrenme alanına katkı sağlayan kazanımlar incelendiğinde; öğrenci gelişim seviyesine uygun olmayan soyut kavramların yoğunluğu, gelişim seviyesinin üzerinde uzun anlatımların yer aldığı paragraflar, öğretim programı ile ders kitabının birbirini tamamlamadığı noktalar tespit edilmiştir.

43 adet etkinliğin yer aldığı ders kitabında aynı beceri alanını destekleyen etkinliklerin tekrarı dikkat çekmektedir. Öğrencinin ders kitabında aktif olmasını sağlayacak etkinlikler beklenmektedir.

Günümüzde gelişen teknolojinin etkisiyle yeni nesil öğrenciler estetik ve görsel anlamda daha yüksek beklenti içerisindeyler. Bu açıdan ders kitabında görsel anlamda revizyona ihtiyaç duyulan noktalara dikkat çekilmiştir. Özellikle ünite kapakları ve baskı kalitesindeki eksiklikler dikkat çekmektedir.

Çalışmamızın öğretim programları ve ders kitapları üzerine yapılacak çalışmalara katkı sunmasını ümit ediyoruz.

ANAHTAR KELİMELEER: Din Eğitimi, Eğitim pedagojisi, İDKAB, Ders kitabı,

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE 4TH GRADE PRIMARY SCHOOL RELIGIOUS CULTURE AND ETHICS TEXTBOOK IN TERMS OF EDUCATIONAL PEDAGOGY, ON THE AXIS OF ACQUISITION, ACTIVITY VISUALITY, MEASUREMENT AND EVALUATION

MASTER THESIS

ZEHRA DÖNGELLİ

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES DEPARTMENT

PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES

MASTER'S DEGREE PROGRAM

(SUPERVISOR: ASSOC. DR. SEYYİD SANCAK)

BOLU, MAY 2025

(x + 69)

With the developing and changing technology, we see that updates are made to course programs and books at certain intervals in the field of education and training, as in many other fields. In this study, we examined the 4th grade İDKAB course book, which the student encountered for the first time in the field of religious culture and moral knowledge in formal education, in the context of educational pedagogy. In the perspective of educational pedagogy, which focuses on the student and aims to maximize learning, we examined the achievements, activities, visuals and assessments in the course book by taking the curriculum, the basic law of national education and studies conducted in the field as criteria. Documentation and content analysis, which are qualitative research methods, were used in the research.

When the achievements that determine learning needs and contribute to the field of learning in determining teaching principles and methods were examined; the density of abstract concepts that are not suitable for the student's development level, paragraphs that include long explanations above the development level, and points where the curriculum and the course book do not complement each other were determined.

In the course book, which includes 43 activities, the repetition of activities supporting the same skill area is striking. Activities that will enable the student to be active in the course book are expected.

With the influence of developing technology today, new generation students have higher expectations in terms of aesthetics and visuals. In this respect, attention has been drawn to the points in the textbook where visual revision is needed. In particular, the unit covers and deficiencies in printing quality are noteworthy. We hope that our study will contribute to studies on curriculum and textbooks.

KEYWORDS: Religious Education, Educational pedagogy, İDKAB, Textbook,

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TEŞEKKÜR	x
1.GİRİŞ.....	12
1.1 Araştırmanın Problemi.....	2
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.4 Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar	4
1.5 Eğitim	4
1.6 Din Eğitimi	7
1.7 Eğitim Pedagojisi	9
1.8 4. Sınıf İDKAB Ders Kitabının Hitap Ettiği Yaş Grubu Özellikleri .	11
1.8.1 Bedensel Gelişim Açısından 10 yaş.....	12
1.8.2 Zihinsel (Bilişsel) Gelişim Açısından 10 yaş	13
1.8.3 Ahlakî Gelişim Açısından 10 Yaş.....	14
1.8.4 Dini Gelişim Açısından 10 Yaş.....	15
1.9 Cumhuriyetten Günümüze İDKAB Dersi	16
1.10 Öğretim Programı	17
1.11 Ders Kitabı	21
2. MATERYAL ve YÖNTEM.....	25
2.1 Araştırmanın Yöntemi	25
2.2 Veri Toplama Yöntemleri.....	25
2.3 Veri analizi.....	26
3. BULGULAR VE TARTIŞMA	27
3.1 Kazanım.....	27
1. ünite: “Günlük Hayattaki Dini İfadeler”	29
2. Ünite: “İslam’ı Tanıyalım”	30
3. Ünite: “Güzel Ahlak”	32
4. Ünite: “Hz. Muhammed’i (s.a.v.) Tanıyalım”	34
5. Ünite: “Din ve Temizlik”	37
3.2 Etkinlik	40
3.3 Görseller ve Ölçme Değerlendirme	47
4. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	60
KAYNAKLAR.....	76

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1. Etkinliklerin boyutu ve aşamaları.....	40
Şekil 3.2. Ders kitabı 1. ünite kapak resmi ve hat örneği	48
Şekil 3.3. Ders kitabı 1. ünite şükür konusundaki örnek resim	49
Şekil 3.4. Ders kitabı 2. ünite kapak resmi	50
Şekil 3.5. Ders kitabı 2. ünite sure konusunda verilen görsel.....	51
Şekil 3.6. Ders kitabı 2. ünite cüz ve ayet konusunda kur’andan örnekler.....	51
Şekil 3.7. Ders kitabı 2. ünite kavram haritaları	52
Şekil 3.9. Ders kitabı 3. ünite akraba ilişkileri görseli.....	54
Şekil 3.10. Ders kitabı 3. ünite arkadaş ilişkileri görseli	54
Şekil 3.11. Ders kitabı 4. ünite Hz. Muhammed’in (s.a.v) doğduğu çevre.....	55
Şekil 3.12. Ders kitabı 4. ünite şemaları	56
Şekil 3.13. Ders kitabı 5. ünite kapak resmi	56
Şekil 3.14. Ders kitabı 5. ünite 98-99.	57
Şekil 3.15. Ders kitabı “din ve temizlik” ünitesi 105-106. örnek görseller	57

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Ders kitaplarını hazırlamada dikkat edilcek hususlar	23
Tablo 3.1. 4. Sınıf ders kitabında yer alan ünite, kazanım ve ders saatleri	28
Tablo 3.2. İDKAB 4.sınıf ders kitabının 1.ünite (<i>günlük hayattaki dinî ifadeler</i>) kazanım ve açıklamaları.....	29
Tablo 3.3. İDKAB 4. sınıf ders kitabının 2. ünite (İslam'ı tanıyalım) kazanım ve açıklamaları	30
Tablo 3.4. İDKAB 4. sınıf ders kitabının 3. ünite (güzel ahlak) kazanım ve açıklamal	31
Tablo 3.5. 4. Sınıf İDKAB ders kitabının 4. ünite (<i>Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tanıyalım</i>) kazanım ve açıklamaları	34
Tablo 3.6. 4. Sınıf İDKAB ders kitabının 5. ünite (<i>din ve temizlik</i>) kazanım ve açıklamaları	36
Tablo 3.7. Düşünme seviyeleri ve soruları ile bloom taksonomisinin bilişsel alanı	42
Tablo 3.8. Ders kitabı 1. ünite etkinlikleri	43
Tablo 3.9. Ders kitabı 2. ünite etkinlikleri	43
Tablo 3.10. Ders kitabı 3. ünite etkinlikleri	44
Tablo 3.11. Ders kitabı 4. ünite etkinlikleri	45
Tablo 3.12. Ders kitabı 5. ünite etkinlikleri	46
Tablo 3.13. 4. Sınıf İDKAB ders kitabında yer alan etkinliklerin dağılımı	47

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

BAİBÜ : Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

bkz: Bakınız

çev. : Çeviren

DKAB: Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi

İDKAB: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

vb: ve benzeri

TEŞEKKÜR

Sonuca ulaşmayı nasip eden Rabbime hamd ve senalar olsun. Öncelikle tez konusu seçiminden itibaren araştırma süresince ve tez yazım aşamasında desteğini esirgemen, değerli fikirleri ile çalışmama yön veren danışman hocam sayın Doç. Dr. Seyyid Sancak’a teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her döneminde beni destekleyen, dualarını benden eksik etmeyen kıymetlilerim annem İhsane Kirenli ve babam Mehmet Kirenli’ye, değerli eşim Fatih Döngelli’ye, anneleri olmak ile gurur duyduğum biricik evlatlarım Ahmet Faruk Döngelli ve Emirhan Döngelli’ye teşekkürlerimi sunuyorum.

Ciddi bir emek ve özveri ile tezimi tamalamanın mutluluğunu ve gururunu yaşıyorum. Din eğitimi alanına katkı sunmasını temenni ediyorum.

1. GİRİŞ

Bir ülkenin bugününü ve geleceğini inşa etmede eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemi oldukça büyüktür. Eğitim sisteminin genel ve özel amaçları, öğretim programları, öğretmenler, öğrenciler, dersler ve ders kitapları eğitim öğretim faaliyetlerinin önemli parçalarından bazılarıdır. Özellikle eğitim programı ile öğrenci arasında köprü görevi gören ders kitapları öğrenci için merkezi bir öneme sahip olup, bilginin özünü içermektedir.

Ders kitapları, eğitim programının amaçları, içerik, etkinlik ve değerlendirmeye ilişkin bilgileri içermesiyle öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasını sağlayan ve dersi daha sistematik işlemesine imkân veren bir özelliğe sahiptir. Eğitim-öğretim programlarında kullanılan ders kitapları hem öğrenci hemde öğretmen için diğer araçlara göre çok daha fazla işleve sahiptir.¹ Örneği; ders kitabı öğretim programının amaçlarını görseller ve etkinliklerle destekleyerek sunmakta, öğretmenin ve öğrencinin ulaşabileceği ilk kaynaktır. Bu nedenle eğitim - öğretim faaliyetlerinde ders kitaplarının önemi büyüktür.²

Çalışmamızda 4. sınıf İDKAB ders kitabı eğitimde doğru stratejilerin uygulanması, eğitim sürecinin çocuğun maksimum öğrenmesine göre planlanması ve süreç içerisindeki yanlışlıkların giderilmesi ile ilgilenen eğitim pedagojisi bağlamında değerlendirilmiştir. Nitekim eğitim pedagojisi eğitim materyallerinde veya genel olarak süreçte bir hata varsa düzeltilmesi için önerilerde bulunmaktadır.³

Çalışmamızın birinci bölümünde giriş başlığı altında araştırmanın problemi, önemi, amacı, sınırlılıkları, eğitim, din eğitimi, eğitim pedagojisi, 4. sınıf İDKAB ders kitabının hitap ettiği yaş grubunun bedensel, zihinsel, ahlaki ve dini gelişimleri, Cumhuriyetten günümüze Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin geçirdiği dönemler, öğretim programı ve ders kitabı konularını ele aldık. Birinci bölümde söz konusu başlıklar bağlamında araştırmanın problemine, sınırlılıklarına

1 Mahmut Zengin - İbrahim Gümüştay, “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1982-2019)”, Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 9, (02 Haziran 2020), 117-186.

2 Zeki Çakan - Tuncay Karateke, “Ortaokulda Okutulan Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8/1 (Haziran 2021), 393-415.

3 Ankara pedagoji, (Erişim: 27 Ekim 2023)

ve amacı ve önemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca kavramsal çerçevesi olan eğitim, din eğitimi ve eğitim pedagojisinin tanımına, eğitimin amaçlarının ders kitabı ile ilişkisine, din eğitiminin diğer bilim dalları ile olan işbirliğine, din eğitiminin gerekliliğine, eğitim pedagojisinin sağladığı kazanımlara ve ders kitaplarının hazırlanmasında eğitim pedagojisinin önemine dikkat çekilmiştir. Ayrıca 4. sınıf İDKAB ders kitabının hitap ettiği yaş grubunun bedensel, zihinsel, ahlaki ve dini gelişimlerine, Cumhuriyetten günümüze İDKAB dersinin geçirdiği dönemlere, öğretim programına getirilen güncellemelere, 2018 Öğretim programının özelliklerine, ders kitaplarının sahip olması gereken ölçütlere değinilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde metaryel ve yöntem başlığı altında, araştırmanın yöntemi ve araştırma ile ilgili yapılan benzer çalışmalar açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümü kazanım, etkinlik ve görseller ve ölçme değerlendirilmeden oluşan 3 başlık halinde sunulmuştur. İlk başlıkta kazanımın amaç ve hedeflerine değinilmiştir. Akabinde ders kitabındaki ünite sıralaması takip edilerek eğitim pedagojisi bağlamında bulgu ve yorumlar aktarılmıştır. İkinci başlık olan etkinlikler kısmında, etkinliklerin ders kitabındaki önemine dikkat çekilmiş ve tespit edilen 43 adet etkinlik özellikle bilişsel taksonomiye göre değerlendirilmiştir. Son başlıkta görsellerin ders kitabına sağladığı kazanımların yanısıra revize edilmesi gereken içerikler eğitim pedagojisi göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmanın özeti sunulmuş, bulgu ve önerilere yer verilmiş, öğretim programı ve ders kitabı üzerinde yapılacak olan güncellemelerde çalışmanın sahip olacağı etkiye dikkat çekilmiştir.

1.1 Araştırmanın Problemi

Eğitim pedagojisi açısından incelendiğinde 4. sınıf İDKAB ders kitabı kazanımlar, etkinlikler, görseller ve ölçme değerlendirme noktasında beklentiyi karşılamakta mıdır? Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı,⁴ Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği,⁵ Millî Eğitim Temel Kanunu'na uygun olarak hazırlanmış mıdır?

⁴ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8)*, (Ankara: MEB, 2018)

⁵ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), *“Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği”*, (Erişim 23 Ekim 2023).

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

İDKAB 4. sınıf ders kitabı örgün eğitim içerisinde öğrencinin DKAB dersi ile tanıştığı ilk kitap olması nedeniyle, öğrencinin derse karşı olumlu bakış açısı geliştirebilmesi noktasında önemli bir yere sahiptir. Bu derste öğrencinin sahip olacağı pozitif deneyimler üst sınıflardaki DKAB derslerine karşı olumlu tutum geliştirmesine katkı sağlayacaktır.

Ders kitabı kazanımları, etkinlikleri ve görselleri ile öğrencinin dikkatini çekebilmeli, öğrenme merakını uyandırabilmelidir. Bir ders kitabının öğrenci üzerinde etkinliği, okunabilirlik düzeyi, içeriği ve tasarımı gibi farklı değişkenlere bağlı bulunmaktadır.⁶ Ders kitabı incelemesinin en önemli değişkeni ise içerik incelemesidir.⁷ Çalışmamızda 4.sınıf İDKAB ders kitabı, etkin ve kalıcı öğrenmeyi hedefleyen eğitim pedagojisi açısından değerlendirilerek; kazanımlar, etkinlikler, görseller ve ölçme değerlendirme, başlıkları altında içerik analizine tabi tutulmuştur.

4. sınıf İDKAB ders kitabı; kazanım, etkinlik ve görseller başlıkları dikkate alınarak incelendiğinde elde edilen bulgular eğitim pedagojisi açısından birtakım revizyonlara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Araştırmamızda elde edilen değerlendirmeler ve alanda yapılan benzer çalışmalarda ortaya çıkan sonuçların, ders kitaplarının düzenlenmesinde faydalı olacağını, dolayısıyla yeni geliştirilecek öğretim programlarına ışık tutacağını ümit ediyoruz.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

4. sınıf İDKAB ders kitabının, eğitim pedagojisi dikkate alınarak kazanım, etkinlikler ve görseller ve ölçme değerlendirme açısından incelenmesi araştırmamızın sınırlarını oluşturmaktadır. Araştırmada incelenen ders kitabı “Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’ nın 18.04.2019 tarih ve 8 sayılı (ekli listenin 29’uncu sırasında) kurul kararıyla 2019-2020 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen” 2022 yılında Ankara’da

⁶ Cemal Tosun - Recai Doğan, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001), 29.

⁷ Tosun - Doğan, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, 49.

Anka Kuşu yayınevi tarafından basılmış olan 4. Sınıf İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı'dır.⁸

1.4 Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Araştırmanın başında alan taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre DKAB programlarını veya ders kitaplarını ahlak, görseller vb. belirli konularda ele alan çalışmalar mevcuttur.⁹ Zengin ve Şimşek 2020'de "*Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1982-2019)*" isimli araştırmalarında bu yayınların detaylarına yer vermişlerdir.¹⁰ Ayrıca ders kitaplarını inceleyen yüksek lisans ve doktora tezleri araştırılırken Suat Aydın'ın "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi*" adlı çalışmadan da yararlanılmıştır.¹¹ 2018 öğretim programının güncellenmesinden önce yapılan bazı araştırmalar tespit edilmiştir.¹² Ancak öğretim programının güncellenmesinden sonra bizim çalışmamızda olduğu gibi kazanım, görseller ve etkinlik kriterleri ile eğitim pedagojisi bağlamında söz konusu ders kitabını bütüncül bir yaklaşımla ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut açıklamalar doğrultusunda çalışmamızın özgün bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda çalışmamızın alana katkı sağlayacağına ve mevcut bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

1.5 Eğitim

Bilimler arası bir bilim olan eğitim bilimleri, eğitim tarihi, eğitim sosyolojisi, eğitim felsefesi ve eğitim psikolojisi gibi birçok bilim dalından yararlanmaktadır.¹³ Aynı zamanda eğitimin birçok tanımı da yapılmıştır. Bu başlık altında eğitimin bağlı bulunduğu bütün bilim dalları ve eğitim hakkında yapılan

⁸ Selahattin Çamyar, *4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (Ankara: Anka Yayınevi, 2022).

⁹ Mustafa Çamurcu, "*İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Görsel Öğelerin Kazanım Ve İçerik Bakımından İncelenmesi*" (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1-198.

¹⁰ Zengin, Gümüştay, "*Din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitapları üzerine bibliyografik bir çalışma (1982-2019)*", 117-186.

¹¹ Suat AYDIN, "*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi*", Kilitbahir, 22, (Mart 2023)229-258.

¹² Hatice Diler, "*İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*" (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 114.

¹³ Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), 311.

tanımların tamamına değinilmemiş, eğitim için yapılan tanımlardan bazılarına yer vermekle yetinilmiştir.

Eğitim (*Education*) insanın eğitilmesi etkinliğidir. Latince “*educare*” sözcüğünden türetilmiş “*yetiştirmek*”, “*büyütmek*,” “*geliştirmek*” anlamlarına gelir.¹⁴ Eğitim, “*Kişinin geliştirdiği yetenekler ve tutumlar ile içinde yaşadığı olumlu değerler ve diğer davranış biçimlerinin etkisi altında kişide oluşan süreçlerin tümüdür*”.¹⁵ Ayrıca eğitim “*Terbiye*” anlamında da kullanılmıştır. Terbiye, kavramını Gökarp, toplum için değer ifade eden şeyleri o toplumun çocuklarına benimsetilmesi olarak tanımlamaktadır.¹⁶

Eğitim psikolojisinde, bireysel yaşamı iyileştirmek için bireysel deneyimler yoluyla davranışları değiştirip zihinsel becerileri geliştirme süreci olarak tanımlanabilir.¹⁷ Özetle eğitim insanın davranışlarında değişiklik oluşturma sürecidir.

Sosyolojiye göre eğitim, yeni kuşakların toplumsal yaşamda yerlerini almaları için gerekli donanıma sahip olma sürecidir.¹⁸ Eğitimin sosyolojik yönüne dikkat çeken Platon’a göre ise eğitim, “*adil, ölçülü, erdemli, topluma faydalı mükemmel insanı yetiştirebilmenin tek yoludur*.”¹⁹ Türkiye’de eğitim sosyolojisinin öncülerinden olan Gökarp, eğitimin toplumun sosyal yapısı ile kültürü arasında tutarlılık göstermesi gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁰ Eğitim sorunlarına insan ilişkileri ve sosyoloji ilkelerine göre çözüm sunan bilim dalı eğitim sosyolojisidir.²¹

Eğitim kavramı için en sık rastlanılan tanımı yapan Ertürk’ün ifadesine göre; “*Eğitim bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak değişme meydana getirme sürecidir*.”²²

¹⁴ Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*, 308.

¹⁵ Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Düşüncesi Tarihi* (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınları, 1982), 2.

¹⁶ Ziya Gökarp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri* (İstanbul: MEB Yayınları, 1973), 321.

¹⁷ Coşkun Bayraklı, vd. *Eğitim Psikolojisi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2019), 4.

¹⁸ Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*, 308.

¹⁹ Elife Kılıç, “Platon’un Devlet Diyalogu Bağlamında Eğitim Anlayışı” *Felsefe Arkivi* 45 (Nisan 2019), 67-84.

²⁰ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Eğitim Bilimi Fakültesi Yayınları, 1985), 28.

²¹ Ruşen Alaylıoğlu - A. Ferhan Oğuzkan, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1976), 68.

²² Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Yelken Tepe Yayınları, 1997), 12.

Eğitim felsefecilerinden olan Gazzâlî eğitimi Kimyâ-yı Saâdet’de “*Eğitim çocuğun kalbindeki saf cevheri koruma faaliyetidir, eğitim akıl ve şahsiyeti cilalamak ve kuvvetlendirmektir*” şeklinde ifade etmiştir.²³

Eğitimin amaçlarının belirlenmesinde bireyin toplumsal ve ruhsal açıdan gelişimi, toplumun ve kendisinin faydasına olan becerileri kazanması yer almaktadır.²⁴ Bu noktada Fârâbî’ nin eğitim görüşü ve amacı önemli bir bakış açısı kazandırmaktadır. Fârâbî’ye göre eğitimin amacı, insanı aradığı mutluluğa ve mükemmelliğe ulaştırmak, böylece erdemli insan ve erdemli toplumun oluşmasını sağlamaktır.²⁵

Erdemli bir toplum için gereken ideal bir toplumsal düzen ve yönetim biçimini kurmak, ancak eğitim ile mümkündür. Fârâbî 'ye göre en önemli erdem bilgidir. Bilgi ise insanı yanlıştan uzaklaştırır ve erdemli birey olmaya sevk eder. Bir toplumun erdemli olabilmesi için bilgisizlikten kurtulması ve birtakım değerlerin bireylere aktarılması gerekir ki; buda ancak eğitim ile mümkün olur. Çünkü eğitim yalnızca teorik bilginin değil aynı zamanda birtakım değerlerin aktarılmasını da sağlamaktadır. Bu yönüyle Fârâbî’ye göre eğitimin amacı, “*Erdemli insan ve erdemli toplumu oluşturmaktır.*” şeklinde ifade edilmiştir.²⁶

Eğitimin amaçları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. “Eğitim ve Din Eğitimi” isimli bir çalışmada eğitimin bireyi kültürlemesi, bireyi toplumsallaştırması, bireyi bireyselleştirmesi, toplum ve birey için yarar sağlaması şeklinde eğitimin dört amacından bahsedilmektedir.²⁷ Bir başka çalışmada eğitimin amacı “*Çocuğun durmadan gelişen dünyasına aktif ve uygun şekilde uyumunu sağlamaktır.*” diye ifade edildiği görülmektedir.²⁸

Eğitimin amaçlarının sınıflandırılmasında en çok kabul gören sınıflandırmalardan biri ise Bloom taksonomisi olmuştur. Bloom ve arkadaşlarına

²³ Gazzâlî, *Kimya-yı saadet*, çev: A. Faruk Meyan (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1972), 316.

²⁴ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019), 153.

²⁵ Salih Toprak, “Fârâbî’ nin Eğitim Anlayışı” *Genç Mütefekkirlere Dergisi* 1\2 (Aralık 2020), 137-140.

²⁶ Toprak, “Fârâbî’ Nin Eğitim Anlayışı” 137-140.

²⁷ Şükrü Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2\13 (1 Haziran 2013), 111-112. Detaylı bilgi için bkz; Mahmut Tezcan, *Kültürel Antropoloji* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997), 10. ; S.Savaş Karagöz, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, (Konya: Mikro Yayınları, 1998), 143.

²⁸ Burhanettin Canatan, *Eğitim Psikolojisi* (Konya: Yıldız Basımevi, 1967), 5.

göre yapılan bu sınıflamada eğitimin amaçları bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olmak üzere üç alanda incelenmiştir.²⁹

Özetle mevcut eğitim tanımları ve eğitimin amaçları incelendiğinde eğitim “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme sürecidir”.³⁰ Bu süreç bireyin yeteneklerini geliştirmesine ve içinde bulunduğu toplumun değerlerini öğrenip o topluma uyum sağlamasına katkıda bulunur. Eğitimin tanımında ifade edildiği üzere planlı ve belli amaçlar doğrultusunda yapılan eğitim için; öğretim programları, yöntemleri, teknikleri ve ders kitaplarının önemi oldukça büyüktür.³¹

1.6 Din Eğitimi

Din kavramının da eğitim kavramında olduğu gibi birçok tanımının yapıldığını görmekteyiz. Bilgin, dini tanımları en zor olan kavramlardan biri şeklinde ifade etmiştir.³²

Arapça’da din, örf, adet, ceza, karşılık, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkimiyet gibi çeşitli anlamlara gelir. İslam âlimleri Kur’ân-ı Kerim’de yer alan açıklamaları ve İslam inançlarını dikkate alarak dini şu şekilde tarif etmişlerdir; “Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleri ile bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhi bir kanundur.”³³

Beyza Bilgin, “dini” “İnsanın kayıtsız şartsız var olan mutlak varlığa yönelişi ve onun tarafından kuşatılışı” şeklinde tanımlamıştır.³⁴

Tosun, din eğitiminin ne’liği ve niçin’liğini açıkladığı “Din Eğitimi Bilimine Giriş” isimli çalışmasında din eğitimi “İnsanın kutsal ile ilgili davranışlarının geliştirilmesi süreci” olarak tanımlamıştır. Eğitimin genel tanımından yola

²⁹ Nurettin Fidan - Münire Erden, *Eğitime Giriş* (Ankara: Alkım Yayınları, 1998), 37.

³⁰ Türk Dil Kurumu (TDK), “Türk Dil Kurumu Sözlükleri” (Erişim: 24 Aralık 2023).

³¹ Mehmet Zeki Aydın, “Küreselleşen Dünyada Eğitimin Amaçları ve Yöntemleri Nasıl Olmalıdır? ”, *Talim: Journal Of Education In Muslim Societies And Communities* 6\1 (Haziran 2022), 50-51.

³² Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (Ankara: Gün Yayıncılık, 1998), 4. Detaylı bilgi için bkz; Keyifli “Eğitim ve Din Eğitimi”, 12.

³³ Günay Tümer, “Din” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Mart 2023).

³⁴ Bilgin, *Eğitim Bilimi Ve Din Eğitimi*, 4. ; Detaylı bilgi için bkz; Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 14.

çıkılarak din eğitimi, “Bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.”³⁵

Din Eğitimi Bilimi diğer din bilim dalları ile ilişki halindedir. Din Psikolojisi, Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi, Din Felsefesi gibi bilimlerden her biri Din Eğitimi Bilimine içerik açısından katkılarda bulunur. Örneğin; din psikolojisi, çocuktaki dini duygu ve düşüncenin temeli, gelişimi, ihtiyaçları, yöntem ve araç gereçlerin seçimi konusunda din eğitimine önemli katkılar sağlamaktadır.³⁶ Mevcut birçok çalışmada dini eğitim ve öğretime ihtiyaç var mıdır? Neden dinî eğitim sorularına cevaplar aranmıştır.³⁷ Bu çalışmalarda detaylı olarak din eğitim ve öğretiminin bireysel-insani, kültürel, evrensel, felsefi ve hukuki temel başlıklar altında açıklandığını görmekteyiz.³⁸

Din ve eğitimin merkezinde insan bulunmaktadır.³⁹ Eğitimden beklenen temel hedeflerin başında muhataplarının yeteklerini ortaya çıkararak, kendilerini geliştirmeleri dolayısıyla kendileri ve toplum için faydalı bireyler olmalarını sağlamasıdır. Din de muhataplarına karşı aynı beklenti içerisindedir. Her ikisinin de amacı ve hedefi insanın gelişimi ve kendini gerçekleştirebilmesi, var olan potansiyelini ortaya çıkarmasıdır.⁴⁰ Özellikle din psikolojisi araştırmalarında inanma ve din duygusunun insanın doğuştan getirdiği bir yetenek ve ihtiyaç olduğu ortaya konmuştur. Her ihtiyacın olduğu gibi insanın din ve inanma ihtiyacının da karşılanma zorunluluğu vardır. Bu bağlamda din eğitimine düşen görev, dinin eksik ve yanlış aktarımını engellemek, doğru bilgi, duygu ve becerilere ulaşılmasına yardımcı olmaktır. Din eğitimi, bireyin soru sorma çağından başlayarak beceri, duyuşsal ve iman alanı ile ilgili nereden, niçin, nereye, nasıl gibi değer arayışını ifade eden sorularına cevap bulmada yardımcı olmalıdır.⁴¹

İnsanın toplum içinde yaşayan bir varlık olması nedeniyle o topluma ait değerleri benimsemesi gerekmektedir. Kuşkusuz din, toplum ve birey için önemli

³⁵ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 23.

³⁶ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 65-66.

³⁷ Recep Kılıç, “Din Öğretiminin Temellendirme Problemi”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 1\3 (Ocak-Nisan 1999), 206.; Necati Önder, *Niçin Din Eğitimi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991), 23-26.; Mualla Selçuk, “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme” *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 4\ (Kasım 1997), 145-158.

³⁸ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 93-113.

³⁹ Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 1993), 100-110.

⁴⁰ Doğan Cüceloğlu, *Var Mısın* (İstanbul: Optimum Basım, 2021), 38.

⁴¹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 96-98.

olan değerlerin başında yer almaktadır.⁴² Hazırlanan eğitim-öğretim programları ve ders kitaplarında toplumun önemsemediği dini değerler göz ardı edilemez. İnsanda var olan inanma ihtiyacını karşılaması ve toplumun benimsediği bir değerin aktarılması görevini üstlenmesi DKAB dersi ve ders kitaplarının önemini arttırmaktadır.

1.7 Eğitim Pedagojisi

“Pedagoji” kavramı Yunanca “paidagogia” kelimesinden türemektedir. Etimolojik olarak “çocuklara öğretme bilimi” anlamına gelmektedir. Sözcük anlamı dikkate alınarak incelendiğinde ise “Çocuk eğitimi bilimi ve öğretim sanatıdır.”, “Çocukların sevk ve idare edilmesi” anlamlarını taşıyan pedagoji kısaca “Çocuk eğitimi” olarak tanımlanmaktadır.⁴³

Pedagoji, eğitim ve öğrenme süreçleri ile ilgilenen bir disiplindir. Pedagojinin alt dallarından biri olan eğitim pedagojisi, eğitimde doğru yöntem ve sonuçlar için çalışmalar yapmaktadır. Eğitim pedagojisi, okul öncesi dönemden başlamak üzere, bütün öğrenim dönemini içine alan süreçte, "Daha etkin nasıl öğrenilir?" sorusuna cevap aramaktadır.

Eğitim pedagojisi, “*Örgün ya da yaygın eğitim içinde yer alan öğrencilerin gelişimlerini, nasıl öğrendiklerini, etkili öğrenme yöntemlerini, aile, okul ve toplumsal ortamların eğitim sürecini nasıl etkilediğini araştırır.*”⁴⁴ Öğrencilerin fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini desteklerken etkili öğrenmelerini sağlamakta ve potansiyellerini ortaya çıkarmaktadır.

2018 DKAB Öğretim Programında öğrencilerin gelişim dönemleri ile ilgili şu ifadeler dikkat çekmektedir; “*Öğretim programlarının geliştirilmesi sürecinde insanın çok yönlü gelişimsel özelliklerine dair mevcut bilimsel bilgi ve birikim dikkate alınarak bütün bileşenler arasında ahengi dikkate alan harmonik bir yaklaşım benimsenmiştir.*”⁴⁵

Bilindiği üzere gelişim yaşam boyu devam eden bir bütündür. Ancak yaşla meydana gelen gelişimler göz önünde bulundurulurken sadece kronolojik yaş değil

⁴² Mustafa Önder, “*Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Temelleri Üzerine*”, AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 1\1 (Bahar 2013), 24. ; Detaylı bilgi için bkz: Tuğrul Yürük - Yıldız Kızılabdullah, *Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri*, Din eğitimi Ed: M. Köylü - N. Altaş, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 81-101.

⁴³ Dilek şenyıldızlı, *Pedagoji* (İstanbul: Ares Yayıncılık, 2023), 7.

⁴⁴ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş* (İstanbul, Düşünce Kitabevi Yayınları, 2009), 4.

⁴⁵ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8)*, 5.

biyolojik, psikolojik ve sosyal yaş da dikkate alınmalıdır. “Öğretim programları, insan gelişiminin belirli bir dönemde sonlanmadığı ve gelişimin hayat boyu sürdüğü ilkesi ile hazırlanmıştır. Bu sebeple öğretim programlarında, her yaş döneminde bireylerin gelişim özelliklerini dikkate alarak destekleyici önlemler alınması önerilmektedir.”⁴⁶

Bu anlamda Eğitim Pedagojisinin çocuk gelişimi ve öğrenme üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu açıkça ortadadır.⁴⁷

Eğitim Pedagojisinin sağladığı kazanımlardan bazıları şunlardır;

- ❖ Öğrenme sürecinin programlanması: eğitim pedagojisi öğrenme stillerini ve ihtiyaçlarını anlayarak bireylerin öğrenme sürecini daha etkin ve verimli hale getirmeyi amaçlar. Bu sayede eğitimcilerin öğrenme materyallerini ve yöntemlerini verimli bir öğretim için en üst seviyede kullanmaları sağlanır. Eğitim pedagojisi dikkate alınarak hazırlanmış programlar ve ders kitapları öğretmen ve öğrenci için süreci daha kaliteli ve etkili bir hale getirmektedir.
- ❖ Bireysel farklılıkların göz önünde bulunması: her birey farklı yeteneklere ve ihtiyaçlara sahiptir, dolayısıyla eğitim-öğretim programlarında ve materyallerinde farklı öğrenme stillerine yer verilmelidir. Eğitim pedagojisi bu farklılıkları dikkate alarak her bireyin en iyi şekilde öğrenmesini hedeflemektedir. Bu sayede öğrenci kendi potansiyeline göre ilerleme ve öğrenme sağlayarak eğitim sürecinden ve materyallerinden en yüksek faydayı elde edebilir. Bu bağlamda ders kitaplarındaki ölçme-değerlendirme, görseller ve etkinliklerin önemi ön plana çıkmaktadır. ,
- ❖ Öğrenme motivasyonunun artırılması: eğitim pedagojisi öğrencinin öğrenmeye dair motivasyonunu arttırabilmek için çeşitli stratejiler sunmaktadır. Öğrenme motivasyonu hazır olan öğrenci daha istekli ve kalıcı bir şekilde öğrenmeyi sağlar. Eğitim materyallerinde, ders kitaplarında pedagojik yaklaşımları kullanarak öğrencilerin ilgisini toplayabilecek, onların motivasyonunu arttıracak dolayısıyla öğrenmeyi daha istekli hale getirecek yöntemler kullanılmalıdır.

⁴⁶ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 6.

⁴⁷ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı* (İstanbul: Özgür Yayınları, 1997), 31-76.

- ❖ Öğrenmenin kalıcılığının sağlanması: eğitim pedagojisi sadece kavramları ezberletmekle kalmayıp anlama ve analizine de destek sağlamaktadır. Bu nedenle öğrencinin bilgiyi derinlemesine anlamasını ve uzun süre hatırlamasını sağlamaktadır.
- ❖ Gelişimsel aşamaların desteklenmesi: eğitim pedagojisi çocukların gelişimsel aşamalarını desteklemektedir. Öğrenciler için yaş ve gelişim düzeyine uygun olan öğrenmeyi teşvik etmektedir. Bununla beraber öğrencilerin özgüvenlerini, sosyal becerilerini ve ahlaki değerlerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Nitekim 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Amaçları'nda 4. sınıf için şu amaçlar belirlenmiştir:

“İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak.”⁴⁸

Bu amaç ile öğrencilerin gelişimsel aşamalarının desteklenmesi beklenmektedir.

Öğrenme sürecini ve niteliklerini inceleyen eğitim psikolojisinin çocuk ile ilgili boyutu olan eğitim pedagojisinin temel amacı; stratejik ve etkin öğrenmeyi sağlamasıdır.⁴⁹ Dolayısıyla eğitim pedagojisine göre hazırlanmış ders kitaplarının sistematik, düzenli, öğrencinin etkin katılımını hedefleyen ve öğrencinin gelişimine uygun olması gerekir.

1.8 4. Sınıf İDKAB Ders Kitabının Hitap Ettiği Yaş Grubu Özellikleri

Eğitim pedagojisindeki temel prensip, doğru yöntem ve sonuçlarla öğrencinin gelişim evrelerine uygun öğrenmenin gerçekleşmesidir. Çağdaş eğitim felsefesinin temsilcilerinden biri olan John Dewey’ in “Her şey öğrenciye yönelik ve uygun olmalıdır, eğitimde merkez çocuğun kendisidir.” düşüncesi eğitim

⁴⁸ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 1.

⁴⁹ Alaylıoğlu - Oğuzkan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, 84.

pedagojisine uygun bir eğitim için öncelikle öğrencinin ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması gerektiğini açıklamaktadır.⁵⁰

Bütün eğitim-öğretim etkinliklerinin merkezinde öğrenci bulunmaktadır. Eğitim öncelikle çocukların özelliklerine bağlıdır. Bu nedenle çocuk hakkındaki düşünceler eğitimin amaçlarını saptamakta belirleyici olmuştur.⁵¹ Öğrencinin ilgi, istek ve yeteneklerinin ortaya çıkması için, eğitimde etkili olabilmesinin koşulları sağlanmalıdır.⁵² Bireyin gelişiminde yaşadığı fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların etkisi olmakla birlikte yaşla meydana gelen bedensel, zihinsel, psikolojik, ahlaki gelişim evrelerinin de önemi büyüktür.⁵³ Bireysel farklılıklarla birlikte bahsedilen ortak özelliklerin bilinmesi bireyin eğitiminde izlenecek yolun belirlenmesine yardımcı olmaktadır.⁵⁴ Bu bağlamda çalışmamızda isabetli analizler yapabilmek için 4. sınıf İDKAB ders kitabının hitap ettiği öğrenci grubunun gelişim özelliklerine kısa başlıklar altında yer verilmiştir.

1.9 Bedensel Gelişim Açısından 10 yaş

Bedensel gelişim; devinimsel, zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişim gibi gelişimin birçok yönünü etkileyecek güce sahiptir.⁵⁵ Bireyin ruhsal varlığı geniş ölçüde bedensel varlığına bağlıdır. Örneğin zekâ gibi ruhsal bir özellik ancak beden sağlığı yerinde ve çevre ile uyum içinde olan kimselerde gelişebilir.⁵⁶ 10 yaşındaki bir çocukta bedensel açıdan önceki döneme göre büyüme yavaşlamıştır, ancak fiziki gücü ve enerji harcama seviyesi yüksektir.⁵⁷ İskelet ve kemik gelişimleri devam etmektedir. Bu sebeple iskelet sağlığını etkileyecek bel, kol ve bacaklarla ağır işler yapmaya hazır değillerdir.⁵⁸ Okul öncesi döneme göre bu yaş grubunda küçük kas becerileri oldukça gelişmiştir. Farklı oyunlarla büyük ve küçük kaslarını kullanmayı öğrenmeleri bu döneme ait özelliklerdendir.⁵⁹

⁵⁰ Kıymet Selvi, vd. “John Dewey: Okul, Toplum ve Eğitim”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Özel sayı* (2014), 25. ; Merih Tekin Bender, “John Dewey’nin Eğitime Bakışı Üzerine Yeni Bir Yorum”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 6\1, (Şubat 2005), 15.

⁵¹ Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1990), 18.

⁵² M. Engin Deniz - Atılgan Erözkan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (Ankara: Maya Akademi, 2008), 77.

⁵³ Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, 31-76.

⁵⁴ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: TDV Yayınları, 1990), 24-25.

⁵⁵ Binbaşıoğlu, *Eğitim Psikolojisi*, 56.

⁵⁶ Binbaşıoğlu, *Eğitim Psikolojisi*, 72.

⁵⁷ Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, 117.

⁵⁸ M.Engin Deniz, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Maya Akademi Yayınları, 2012), 64.

⁵⁹ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim* (Ankara: Spot Matbaacılık, 1997), 34.

Bu yaş gurubu bedensel gelişim özellikleri dikkate alındığında ders kitabındaki sınıf içi veya sınıf dışı etkinliklerde öğrencinin gelişim dönemindeki enerjisine, kas gelişimine uygun etkinlikler planması beklenmektedir.

1.10 Zihinsel (Bilişsel) Gelişim Açısından 10 yaş

Bilişsel gelişim sayesinde insan dünyayı ve çevresindeki olayları anlamlandırır.⁶⁰ Çocuk gelişimi alanında yaptığı çalışmalarla bilinen İsveçli psikolog Jean Piaget öğrenme ve anlamayı içeren zihinsel faaliyetleri 4 evreye ayırmıştır. Piaget'e göre bilişsel gelişim dönemleri şunlardır;

- ❖ Duygusal- hareketssel dönem; 0-2 yaş dönemi
- ❖ İşlem öncesi dönem; 2-7 yaş dönemi
- ❖ Somut işlemsel dönem; 7-11 yaş dönemi
- ❖ Soyut işlemsel dönem; 12 yaş ve sonrası dönem

Görüldüğü üzere 10 yaş somut işlemler dönemindedir. Somut işlemsel dönemde ben-merkezci konuşma ve düşünme önemli ölçüde azalmış, mantıksal düşünme başlamıştır. Ancak sorun çözümlemesi ve çıkarıma ulaşabilmek için hala somut nesnelere ihtiyaç vardır. Daha önceki evrede çocuk ancak nesnelere dokunarak gerçekleştirdiği sınıflandırma sürecini bu dönemde zihninde sembolik olarak yapabilir. Gerçek dünya ile hayal dünyası arasındaki farkı kavramaya başlar.⁶¹

Somut işlemsel dönemde kendi başlarına okuyarak öğrenme ve araştırma kabiliyetleri oldukça gelişmiştir. Bu bağlamda okuduğunu anlama becerisinin kazanılması, sonraki yıllardaki başarılarına destek olmak için okumayı sevdirici çalışmaların yapılması, özellikle de öğrencilerin ilgisini çekebilecek ders kitaplarının hazırlanması, büyük öneme sahiptir.⁶² Okuma becerisinin ve merakının yeni oluştuğu bu dönemde ders kitaplarındaki anlamayı güçleştirecek uzun ve sıkıcı paragraflar ders kitabına karşı olumsuz tepki gelişmesine neden olmaktadır.

Bu gelişim dönemindeki önemli basamaklardan biri de, “başarılı olmaya karşı- aşağılık duygusuna kaplamak” karmaşasının üstesinden gelinmesinde çocuğa

⁶⁰ Münire Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş* (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2007), 72.

⁶¹ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, 33.

⁶² Münire Erden - Yasemin Akman, *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme* (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2014), 76.

yardımcı olunmasıdır. “Ben başarılıyım” inancı ile kendi kişilik gelişimini olumlu olarak tamamlayan çocuk bir sonraki gelişim dönemine güvenle girmektedir. Erikson ben başarılıyım duygusunun yaşanmasında ebeveynin yanı sıra okul ortamının da sorumluluklarına dikkat çekmiştir.⁶³ Bu noktada ders kitabından beklenti öğrencinin okuduğunda kolayca anlayabileceği dolayısıyla ben başarılıyım inancını destekleyici olmasıdır. Örneğin öğrencinin okuduğu halde anlayamadığı uzun, kavram yoğunluğu içeren paragraflar ben başarılıyım inancını olumsuz manada etkileyecektir.

Özetle bu dönem çocuğun öz güveninin zedelenmemesinin gerektiği, zihinsel işlem yapma yeteneğinin henüz tam olarak gelişmediği somut dönem ile mantık ve muhakemenin yapılabildiği soyut işlemsel dönem arasında bir geçiş dönemi olarak kabul edilir.⁶⁴ Zihinsel gelişim dönemi bağlamında ders kitabı; öğrenciden soyut nesnelerle çıkarımlar beklememeli, okuma beceri ve merakını arttırmalı, ben başarılıyım inancını desteklemelidir.

1.11 Ahlakî Gelişim Açısından 10 Yaş

Ahlak, insandan doğru ve güzel davranışı beklerken, eğitim ise doğru ve yanlış davranışın öğrenilmesini sağlar. Zihinsel öğrenme çağı olarak işaret edilen 10-12 yaşta çocukta düşünce yapısı gelişmeye başlar, ahlakî gelişim de aynı oranda ilerleme göstermektedir. Doğru ile yanlış, iyi ile kötü kavramlarının anlaşılıp, ahlak anlayışının geliştiği bir dönemdir. Doğru rol modellerle karşılaşmanın önemli olduğu bu dönemde çocuğun ahlakî değerlerini yaşamasına fırsat verilmelidir.⁶⁵ Her insanda doğru-yanlış, iyi-kötü yapılması kabul edilmeyen ya da yapılması hoş görülen davranışlara yönelik yargılar bulunur. Bu yargılar bireye ait inançlar ve değerler sisteminden kaynaklanmaktadır. Bireyde bulunan bu değerler sistemi gelişimsel bir süreç içinde ortaya çıkmaktadır. Ahlak gelişim de denilebilecek bu süreç birçok araştırmacının ilgi alanı içinde yer almıştır. Piaget ve Kohlberg ahlak gelişimini bilişsel gelişim ile paralellik gösteren bir süreç olarak tanımlamışlardır. 10 yaş civarında olan bir çocuk bir davranışın iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olarak nitelendirilebilmesi için davranışın altında yatan niyetin önemli olduğunu kavgayabilir. Davranışın kurallara uygun olup olmaması, meydana getirdiği

⁶³ Erden - Akman, *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme*, 88.

⁶⁴ Erden - Akman, *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme*, 68.

⁶⁵ Mehmet Zeki Aydın, “Ailede Ahlak Eğitimi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (Aralık 2003), 131.

sonuçlar bir davranışın doğru yada yanlış olarak değerlendirilebilmesi için yeterli olmaktadır.⁶⁶

Toplumda bulunan ahlaki değerlerin eğitim kurumları tarafından desteklenerek bireye bilinçli olarak aktarılması beklenmektedir. Burada bilinçlikle kastedilen değerın akılsal yönünü ifade ederek uygulanabilir olduğunu göstermektir. Ahlaki değer çocuğa aktarılırken somut örneklerle neden iyi, ya da neden kötü olduğu açıklanarak doğru zamanda ve yeterli oranda aktarılmasına dikkat edilmelidir.⁶⁷

Sonuç olarak bu dönemle ilgili Piaget ahlaki gelişimle bilişsel gelişim arasındaki paralellikten kaynaklanarak soyut işlemler dönemine doğru ilerledikçe ahlaki gelişimde de ilerleme olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸ Elde edilen bu çıkarımdan hareketle ders kitabındaki ahlak ile ilgili görsel, kazanım ve etkinliklerin öğrenci gelişimine uygun olarak hazırlanması beklenmektedir.

1.12 Dini Gelişim Açısından 10 Yaş

Diğer gelişim süreçlerinde olduğu gibi çocuğun dini inancı da bir gelişim süreci içinde bulunur. Çocuklardaki dini gelişimi etkileyen en önemli faktörler yaş ve çevre faktörleridir.⁶⁹ Bu gelişimde başta aile olmak üzere sosyal ortamın etkisinin olduğu bilinmektedir.⁷⁰ Sosyal ortamda taklit ve özdeşleşme yoluyla başlayan dini yaşayış çocuğun bireysel kabiliyetine göre derinleşerek kişiliğine mal olur. Çocuğun tabiatında bulunan sevgi, şefkat, koruma, merak ve benzeri birçok duygu gelişmeye hazır olan dini duygu ve inancın uyanmasında dini şuurun meydana gelmesinde etkili olmaktadır.⁷¹

Çocukların küçük yaştan itibaren dua, namaz gibi dini pratiklere karşı öğrenme merakı içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Çocuklarda dini pratikleri uygulama isteği 9 yaşlarında duygusal bir karakter gösterirken, 10-12 yaşlarında bilinçli bir hal alır.⁷² 9-12 yaş arası çocuklar ise dini pratiklere sık sık katıldıklarını

⁶⁶ Erden - Akman, *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme*, 108-122.

⁶⁷ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Gül Yayınevi, 1994), 147-152.

⁶⁸ Erden - Akman, *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme*, 111.

⁶⁹ Mustafa Köylü, "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/2 (Ağustos 2004), 140.

⁷⁰ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi* (Ankara: Dip Yayınları 1983), 248.

⁷¹ Hayati Kökelekli, *Din Psikolojisi*, 252.

⁷² Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 248. - 251.

öyle ki ramazanda bütün gün olmasa da oruç tuttuklarını büyüyünce de Allah'ın buyruklarını tutacaklarını söylemektedirler.⁷³

Allah inancı üzerine ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine yönelik yapılan bir çalışmada öğrenciler, Allah'a karşı sevgi duyduklarını, içten bağlı olduklarını, Allah'a inançlarının olduğunu, sahip oldukları nimetleri Allah'ın verdiğini bildiklerini ve bunun için şükür etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.⁷⁴ Mevcut bir çalışmada çocuklar, Allah'ı akıllarıyla kavramakta güçlük çekmelerine rağmen neticede varlığında kesinlikle şüphe bulunmayan Allahü Teâla' nın var olduğuna karar kılmaktırlar.⁷⁵

Bireyi yetişkinlik hayatına hazırlayan davranışların çoğunluğunda olduğu gibi dini davranışları da küçük yaşta kazanılmaktadır. Bundan dolayı çocukluk döneminde alınacak olan bilimsel temellere dayalı bir din eğitimi bireyin sağlıklı ve doğru dini inanç gelişimine imkân verirken aksi bir durum ise sağlıklı bir dini gelişim göstermesine hatta dinden uzaklaşarak birtakım ruhsal sıkıntıların ortaya çıkmasına dahi neden olabilmektedir.⁷⁶

Özetle çocuklarda önemli bir potansiyel halinde bulunan din eğitim ve öğretimi 10-11 yaşlarında daha bilinçli bir hal almaktadır. Bu durum 4. sınıf İDKAB ders kitabının önemini açıkça ortaya koymaktadır.

1.13 Cumhuriyetten Günümüze İDKAB Dersi

3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkartılması ile din eğitimi ve öğretim faaliyetlerinin yapıldığı medreseler kapatılmış, din eğitimi için yeni bir süreç başlamıştır.⁷⁷ Tevhid-i Tedrisat kanunu ile birlikte ilkokulda 1. sınıfın dışında 2-3-4 ve 5. sınıflarda haftada 2 saat din dersi verilirken, 1926 yılından itibaren 3-4 ve 5. sınıflarda haftada bir saat din dersi verilmiştir. 1930 yılına

⁷³ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 4.

⁷⁴ Hasan Dam, “*İlköğretim 1. Kademe (4-5) Öğrencilerinin Din Hakkında Sordukları Sorular Ve Bu Sorular Açısından Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Değerlendirilmesi*” (Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1996) 33-40.

⁷⁵ Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, 249.

⁷⁶ Mustafa Köylü, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014), 64.

⁷⁷ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’ de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 144.

gelindiğinde yalnızca 5. sınıflara yarım saat din dersi verilmiştir. 1931-1932 eğitim-öğretim yılında din dersleri şehir ilkokullarından tamamen çıkartılmıştır.⁷⁸

1948 yılında ilkokul 4 ve 5. sınıflara din dersleri normal ders programı içinde yer almaması şartıyla ders programı bitiminden sonra veli dilekçesi alınarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak program ve ders kitabı hazır olmadığından 1949 yılında uygulanmaya konulmuştur.⁷⁹

1968 yılında ilkokul programında Din Bilgisi dersinin 4. ve 5. sınıflarda haftada birer saat isteğe bağlı okutulması kararlaştırılmıştır.⁸⁰ 1974-1975 öğretim yılında isteğe bağlı din bilgisi dersleri dışında, ilkokulların 4. sınıfından başlayarak lise son sınıfa kadar sekiz yıl boyunca haftada bir saat ve zorunlu olarak “Ahlak” derslerinin okutulması kararı alınmıştır.⁸¹ Milli Eğitim Bakanlığı, 1980 öncesinde isteğe bağlı olan “Din Bilgisi” dersi ile zorunlu olan “Ahlak” dersini birleştirerek 1982 yılında “Din ve Ahlak Bilgisi Dersi” adıyla temel eğitim ve ortaöğretim düzeyinde zorunlu olarak okutulmasını kararlaştırmıştır.⁸²

Bugün hâlihazırda ülkemizde din eğitim ve öğretimi devlet kanalıyla zorunlu olarak yapılmaktadır. Bu durum T.C 1982 Anayasasının 24. maddesindeki şu ifadeler ile güvence altına alınmıştır. “*Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır*”.⁸³

1.14 Öğretim Programı

Öğretim programı; eğitim-öğretimde öğrenciye kazandırılmak istenen amaçların bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan konuların içeriğini, nelerin nasıl, niçin yer alacağını belirleyen ve eğitimciye yol gösteren bir kılavuzdur.⁸⁴ Bireye

⁷⁸ Tuğrul Yürük, *İlk ve Ortaöğretimde Din Öğretimi Din Eğitimi El Kitabı* Ed: R. Doğan - R. Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 116-137.; Vahap Vahapoğlu - Adem Güneş, “1924’ten 1950’ye Din Eğitiminin Etkileyen Unsurlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi* 11\60 (2018), 1320-1327.; Mustafa Öcal, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 \1, (1998), 241-268.

⁷⁹ Nurullah Altaş, “Türkiye’de Din Öğretiminde Dinin Yeri”, *Marife Dergisi* 2\1 (31 Mayıs, 2002), 219-229.

⁸⁰ MEB, *İlkokul Programı* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968), 107

⁸¹ MEB, “*Tebliğler Dergisi* 37, 1798 (22 Temmuz 1974)”, 301-308. (Erişim: 9 Haziran 2024)

⁸² MEB, “*Tebliğler Dergisi* 37, 2109 (29 Mart 1982)”, 155. (Erişim: 9 Haziran 2024)

⁸³ Mevzuat, “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası” (Erişim: 17 Aralık 2023)

⁸⁴ Yüksel Girgin, “Cumhuriyet Dönemi (1929 -1930, 1949, 1981) Ortaokul Türkçe Öğretimi Programlarının İçerik, Genel ve Özel Amaçlarıyla Karşılaştırmalı Gelişim Düzeyi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/1 (Haziran 2011), 12.

kazandırılmak istenen hedeflerin önceden tespit edilmesi, bir program ve süreç dâhilinde gerçekleşmesi eğitimin temel özelliklerindendir.⁸⁵ Öğretim programları; ilkeleri, kuralları, dayanakları, bakış açısı, bilimsel metodu ve teknikleri ile eğitimin etkin, aynı zamanda stratejik olarak gerçekleşmesinin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ders kitaplarının eğitim pedagojisine uygun olarak hazırlanmasının alt yapısını öğretim programları oluşturmaktadır.

Bilginin sürekli yenilerek üretildiği günümüzde toplum ve bireyin geleceği, bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanarak faydaya dönüştürme becerilerine bağlıdır. Bu becerilerin kazanılıp, hayat geçirilmesi için bilgi üretimine dayalı çağdaş bir eğitim sistemi gerekmektedir. Yaşanan teknolojik ve bilimsel gelişmelerle insan ve toplumun ihtiyaçları sürekli değişiklik gösterdiği gibi öğretim programlarında da değişikliğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de program değerlendirme ve geliştirme çalışmaları süreklilik göstermektedir. İhtiyaç duyuldukça yenileme ve düzeltmeler yapılmaktadır.⁸⁶ Türkiye’de 1982’de DKAP derslerinin örgün eğitimde zorunlu olmasından sonra din öğretimi programlarında 1982-1988-1992-2000-2006-2010 eğitim yıllarında birkaç defa değişikliğe gidilmiştir. 1982-1988 ve 1992 programları bazı küçük farklılıklar dışında aynı temele sahiptir. 2000 yılında hazırlanan programda ise birey bilinci ve toplumsal duyarlılık vurgusu yapılarak dinlerin amacının iyi insan yetiştirmek olduğu vurgulanmış, dinler tarihi ile ilgili bilgiler verilmiştir. 2006 yılında hazırlanan programda mezheplerüstü ve dinler açılımlı bir anlayış benimsenmiştir. 2010 yılında hazırlanan programda aynı anlayış ile hazırlanmış, sadece ünite ve konu dağılımı ile ilgili birkaç değişiklik gerçekleştirilmiştir.⁸⁷

Hâlihazırdaki mevcut program Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde ifade edilen “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak 2018 yılında güncellenmiştir. Güncellenen 2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı öğrenci merkezli, beceri temelli öğrenme, çoklu zekâ ve yapılandırmacı

⁸⁵ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 12.

⁸⁶ Erden, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 21.

⁸⁷ Yürük, *İlk ve Ortaöğretimde Din Öğretimi Din Eğitimi El Kitabı*, 116-137.

yaklaşımı temel alan bir öğretim programı oluşturmuştur.⁸⁸ Öğrencilerin bilgiyi üreten, ürettiği bilgiyi hayatında işlevsel olarak kullanabilen, eleştirel düşünme ve iletişim becerilerine sahip, problem çözme kabiliyeti gelişmiş, empâti yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireyler olmaları hedeflenmektedir.⁸⁹

İnsanın fıtratı⁹⁰ gereği doğuştan getirdiği inanma ihtiyacının karşılanabilmesi noktasında örgün eğitimin içinde yer alan, temel dini bilgilerin verildiği DKAB derslerinin önemli bir yeri bulunmaktadır.⁹¹ DKAB programı milli eğitimin genel amaçlarına hizmet etmekte ve yetiştirilmek istenilen insan tipine ulaşmada önemli bir katkı sağlamaktadır.⁹² DKAB öğretim programları incelendiğinde öğrenciye benimsetilmesi gereken kök değerlerden bazıları şunlardır; işbirliği, saygı, nezaket, adalet, eşitlik, insan onuru, hoşgörü, çevreye saygı, arkadaşlık ve sorumluluktur.⁹³

Mevcut çalışmalarda DKAB derslerinin vatandaşlık açısından önemi şu ifadeler ile vurgulanmıştır;

“Türk eğitim sistemi açısından din öğretimi ve vatandaşlık eğitimine baktığımızda modern maksimal yaklaşıma göre vatandaşlığın önemli bir kısmını teşkil eden ahlakî değerlerin

⁸⁸ Ahmet Çağlayan, *Öğrenci Merkezli Eğitim* (İstanbul: Gülhane Yayınları, 2006), 39. ; Özden, Yüksel, *Öğrenme ve Öğretme* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2000), 54-55. “Yapılandırmacı öğrenme kuramı, bilgiyi aktarma ve başkasının aktardığı bilgiyi kaydetme yerine, bilgiyi yapılandırarak elde etmeyi vurgulayan ve bireylerin kendilerinde var olan bilgiyle beraber yeni bilgiyi, yine kendi öznel durumlarına uyarlayarak öğrenmelerini esas alan anlayışa dayanmaktadır.” ; Detaylı bilgi için bkz: Bünyamin Yurdakul, *Eğitimde Yeni Yönelimler Ed. Özcan Demirel* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2005), 40.; Muhittin Okumuşlar, *Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi*, (Konya: Yediveren Kitap, 2008), 26.

⁸⁹ Hüseyin Kasım Koca, “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Program’nda Bulunan Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi’ne Göre İncelenmesi”, *Marife* 2022, 22/1, 294.

⁹⁰ Hayati Hökelekli, “Fıtrat” “yarmak, ikiye ayırmak; yaratmak, icat etmek” mânalarına gelen fâtr kökünden isim olup “yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip oluş” anlamında kullanılır. Buna göre fıtrat ilk yaratılış anında varlık türlerinin temel yapısını, karakterini ve henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk durumlarını belirtir. TDV İslâm Ansiklopedisi, (Erişim 13Kasım 2023). ; Şaban Ali Düzgün, *Din, Birey ve Toplum* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 42-47. “Fıtrat; hakikate uygunluk ve gerçeğe meyletme yeteneğidir. Uygunluk, insan doğası, yapısı ve bilimsel gerçeklerle örtüşmeyi ifade eder.”

⁹¹ Çakan, Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, 12-13.

⁹² (MEB), “*Milli Eğitim Temel Kanunu*”.

Detaylı bilgi için bkz: “Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek”

⁹³ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8)*, Programda yer alan kök değerler; “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” tir.

okullarımızda bireye kazandırılmasında önemli rolün din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine ait olduğu görülmektedir. Demokratik toplumda din öğretimi bireye, dini yeteneklerini geliştirmede katkıda bulunurken bu yetenekleri ortak toplumsal değerlerle uyumlu biçimde hayata yansıtmanın yollarını da göstermek sorumluluğunu yüklenmiştir.”⁹⁴

Dolayısıyla genel eğitimin amaçlarından bağımsız bir İDKAB programı düşünülemez. Devletin yetiştirmek istediği model vatandaş tipolojisine din öğretiminin önemli katkılarda bulunduğu anlaşılmaktadır.⁹⁵

MEB’e göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıflar) Öğretim Programıyla; 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri şunlardır; dinî ve ahlaki kavramları öğrenmeleri, dinin sosyal hayat, kültür ve medeniyete etkilerini fark etmeleri, farklı inanç ve yorumları tanımaları, çevresinde gördüğü dinî davranış, yorum, tutum ve deneyimleri fark etmeleri, ahlaki değerleri tanıyıp, içselleştirmeleri, İslam dininin ana kaynaklarını ve Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatını ve örnek ahlakını tanımaları, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklamaları, bazı dua ve surelerin muhtevasını ana hatlarıyla öğrenmeleri, inanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkilerini fark etmeleri amaçlanmaktadır.⁹⁶

2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı Vizyonu’nda yer alan “Dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark eden; millî, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen; farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmektir.” ifadesi ile DKAB programının dini bilgilerin yanı sıra millî duygu ve düşünceye, ahlaki değerlere sahip bireyler yetiştirilmesinin önemine vurgu yaptığı görülmektedir.⁹⁷

Güncellenen 2018 öğretim programı ile DKAB dersinin yalnızca bilgi aktaran değil aynı zamanda değer ve beceri kazanmayı sağlayan, bireysel

⁹⁴ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, “Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2010), 37.

⁹⁵ Detaylı bilgi için bkz: Seyyid Sancak, “Küreselleşme ve Değişen Değerler Bağlamında 2010-2018 İdkab Öğretim Programıyla Yetiştirilmek İstenen Model İnsan Tipi”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/13 (Nisan 2019), 98-99.

⁹⁶ (MEB), “*Millî Eğitim Temel Kanunu*”. ; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 8.

⁹⁷ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8)*, 9.

farklılıkları dikkate alan bir ders haline getirilmesi amaçlanmıştır.⁹⁸ Bu bağlamda öğretim programının kılavuzladığı ders kitabının da bahsi geçen becerileri desteklemesi, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurması beklenmektedir.

1.15 Ders Kitabı

Günümüzdeki teknolojik gelişmelere rağmen eğitim öğretim ortamlarında kullanılan başlıca kaynak olarak ders kitapları hala önemini korumaktadır. Bu nedenle ders kitapları sürecin vazgeçilmez bilgi kaynağı olmanın yanı sıra mühim ve kullanışlı bir öğretim materyali olmaya devam etmektedir.⁹⁹

Ansiklopedik Eğitim Sözlüğünde ders kitabı şu şekilde tanımlanmıştır;

“Öğretimde kullanılmak üzere seçilen herhangi bir kitap, belirli bir ders ve belirli bir seviyedeki öğrenciler için yazılan ve içindeki konular öğretim programlarına uygun olan kitap, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından birtakım ölçülere göre incelenerek belirli bir okul, sınıf ve ders için öğrenci ve öğretmenlere temel kaynak olarak önerilen kitaptır.” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰⁰

Ders kitapları için yapılan tanımlar incelendiğinde; öğretim programına uygun olan, uzmanlarca incelenmiş, rehberlik ve yönlendirme yapan, öğrenci seviyesine uygun, eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsayan kaynaklardır ifadeleri karşımıza çıkmaktadır.¹⁰¹ Ders kitabı en temel materyal olarak etkinliklerin özü şeklinde nitelendirilebilir. Bu anlamda ders kitaplarından beklenti içerik ve pedagojik açıdan oldukça yüksektir. Ders kitaplarına yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Mevcut çalışmalardan birinde ders kitabının dikkat çekici, yüksek kalitede hazırlanması, bol resimli, güncel olması, öğrencileri öğrenmeye teşvik etmesi ve ders tasarımında açık bir rol üstlenmesi gibi özellikler sıralanmaktadır.¹⁰² İlk ve ortaokul öğrencilerine yönelik yapılan bir başka çalışmada ders kitaplarında bulunması gereken özellikler genel ve özel ilkeler

⁹⁸ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 16.

⁹⁹ Neşe Tertemiz vd., Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001), 34.

¹⁰⁰ Alaylıoğlu - Oğuzkan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, 68.

¹⁰¹ (MEB), “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği”. “Öğrenme yöntemleri ve stratejileri dikkate alınır ve üst düzey düşünme becerileri geliştirilir. Dersin eğitim ve öğretim programını kapsayacak şekilde düzenlenir. Dersin özelliğine göre ünite, bölüm, tema ve konular arasında hacim bakımından eğitim ve öğretim programının içeriğine uygun bir denge kurulur.”; Abdurrahman Kılıç – Serdal Seven, Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi (Ankara: Pegem Akademi, 2008), 19-26; Çamurcu, İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Görsel Öğelerin Kazanım ve İçerik Bakımından İncelenmesi, 45.

¹⁰² Gündüz, Türkiye’de Ders Kitapları Tarihi, 312.

olarak gruplandırılmıştır. Genel özellikler; sürükleyici, anlaşılır, çekici olma, özel ilkeler; dil bilgisi yönünden, eğitim yönünden, sosyolojik yönden ve basım yönünden ilkeler şeklinde açıklanmaktadır.¹⁰³

Doğru bir şekilde hazırlanmış ders kitapları konu anlatımı, görselleri, ölçme ve değerlendirme soruları, amaca uygun etkinlikleri ile maksimum ve stratejik öğrenmeye imkân sağlamaktadır. Nitekim ders kitaplarının ilgili dersin programıyla örtüşmesi bakımından ulaşmak istediği hedef ve davranışları uygulamada uygun bir araç olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁴

Ders kitabının hazırlanmasında uluslararası kabul görmüş bir yöntemden bahsetmek mümkün değildir. Ancak genel anlamda içerik, açıklık, pedagojik olarak uyumu ve tasarımı öne çıkan ilkelerdir. Özellikle öğrenme ilkelerine uygun olarak hazırlanması, öğrencinin hazır bulunuşluk ve gelişim düzeyine uygun olması, kronolojik sırayı takip etmesi, kavramların doğru ve yerinde kullanılması oldukça önemlidir.¹⁰⁵ Eğitim öğretim programlarında yer alan derslerin dolayısıyla da ders kitaplarının ulaşmak istedikleri birtakım amaç ve hedefler vardır. Ülkemizde hazırlanan eğitim programlarında yer alan amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

Uzak amaç: Devletin eğitim politikasıdır.

Genel amaç: Uzak amaçlar doğrultusunda belirtilen okulların amaçlarıdır.

Özel amaç: Genel amaçlar doğrultusunda belirlenen derslerin hedefleridir.¹⁰⁶

Her ders kendi alanına ait özel hedefleri gerçekleştirirken aynı zamanda uzak ve genel amaçlara da katkıda bulunmak durumundadır. Böylece her dersin bahs edilen üç basamaklı bir hedefe hizmet etmesi gerekmektedir.¹⁰⁷ Mevcut ders kitaplarının eğitimde ulaşılacak istenen amaç ve hedeflere uygun olarak hazırlanması beklenmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim

¹⁰³ Firdevs Güneş, *Ders Kitaplarının Özellikleri ve İncelenmesi* (Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları, 2022),; Detaylı bilgi için bkz: Gray, W. S., “Okuma-Yazma Öğretimi” Çev: Nejat Yüzbaşıoğulları, Öğretmen Kitapları, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975), 86.

¹⁰⁴ Kılıç- Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, 19.

¹⁰⁵ Gülin Karabağ, *Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* Ed. İsmail H. Demircioğlu - İbrahim Turhan (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 47.

¹⁰⁶ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), “*Millî Eğitim Temel Kanunu*”

¹⁰⁷ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 14-15.

Araçları Yönetmeliğinde ders kitaplarının hazırlanması noktasında yer alan başlıklar Tablo-2. 1 ‘de gösterilmiştir.

Tablo 1.1. Ders kitaplarını hazırlamada dikkat edilcek hususlar

<i>İçerik</i>	<i>Dil, anlatım ve üslup</i>	<i>Öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme</i>	<i>Teknik tasarım ve düzenleme</i>
<i>Öğretim programını kapsamalı. Ünite, bölüm ve konular programa uygun olmalı.</i>	<i>Türkçe doğru şekilde kullanılmalı. Öğrenci seviyesine uygun, anlaşılır, yalın anlatım benimsenmeli.</i>	<i>Öğrenme yöntem ve stratejileri dikkate alınmalı. Ölçme ve değerlendirmenin ilkelerine uyulmalı.</i>	<i>Görseller öğrenmeyi desteklemeli. Öğrenci gelişimine uygun olmalı. Türk bayrağı tüzüğüne dikkat edilmelidir.</i>

Mevcut yönetmelikte ders kitaplarının sahip olması gereken nitelikler şöyle açıklanmıştır; ¹⁰⁸ Anayasa ve kanunlara aykırı hususlar içermemeli, temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım benimsenmeli, eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsamalı, görsel tasarım ve içerik tasarımı öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate almalı, bilimsel açıdan hata ve reklam niteliğinde ögeler içermemelidir.

Eğitimin planlanıp uygulanması ve değerlendirilmesinde önemli bir yeri bulunan ders kitabı sayesinde öğretmenler yıllık, aylık, haftalık ve günlük ders planlarını oluşturmaktadırlar. Sınavlar hazırlanırken ders kitabındaki konular çerçevesinde hazırlanmakta, öğrenci de sınavlara çalışırken işlenen konuları ve ders kitabını rehber kabul etmektedir. Öğretmen ve öğrenci için dönem sonuna kadar kitabın içeriğini tamamlamış olmak hedef olarak belirlenmektedir. ¹⁰⁹

Öğretmenlerin sınıf içerisinde ders kitaplarına ne kadar bağımlı kaldıkları konusunda farklı görüşler bulunsada ders kitabı sınıfın daima bir parçasıdır. Ders kitabı dersleri düzenlemesi, konuyu yapılandırması ve öğrencinin öğrendiklerine hâkim olması açısından öğrenciler için güvenilen bir kaynaktır. ¹¹⁰ Öğrenciyi merkeze alan, eğitim pedagojisine uygun olarak hazırlanmış bir ders kitabının

¹⁰⁸ (MEB), “*Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*”

¹⁰⁹ Hasan Coşkun, vd. *Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları* (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1996), 59.

¹¹⁰ Gündüz, *Türkiye’de Ders Kitapları Tarihi*, 313.

öğrenci ve öğretmen için sağladığı kazanımlar göz önünde bulundurulduğunda etkisi ve önemi oldukça fazladır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma yöntemlerinden veri toplamaya dayalı bir yöntem olan “Doküman analizi” yöntemi kullanılmıştır. ¹¹¹ Doküman analizi “*Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.*” ¹¹²

Nitel araştırma; olguların nasıl ve neden meydana geldiğini anlamaya yönelik, yorumlayıcı ve keşfedici bir yaklaşımla yürütülen, verilerin genellikle görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi yöntemlerle toplandığı bir araştırma türüdür.

Nitel araştırma, genellikle sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde yaygın olarak kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu tür araştırmalar, insanların deneyimlerini, düşüncelerini, duygularını ve anlamlarını derinlemesine anlamaya yönelik yöntemler kullanır. Nitel araştırmanın temel amacı, olayları ve olguları niceliksel verilerle değil, daha çok sözel ya da görsel verilerle anlamaktır.

Nitel araştırmanın özellikleri şunlardır; açıklayıcı ve derinlemesine, nitel araştırma, fenomenlerin yüzeyine çıkmak yerine, onların daha derin anlamlarına inmeyi amaçlar. Katılımcıların düşüncelerini, hislerini, inançlarını ve sosyal etkileşimlerini anlamak için ayrıntılı analizler yapılır. Esneklik; nitel araştırmalar, araştırma sürecinde esneklik sunar. Araştırmacı, veri toplama aşamasında yeni sorular ve konular keşfederek, araştırmanın yönünü değiştirebilir.

2.2 Veri Toplama Yöntemleri

Veri toplama yöntemleri; görüşmeler, yüz yüze, telefonla ya da çevrimiçi yapılan derinlemesine görüşmelerdir. Gözlemler, katılımcıların davranışlarının ve etkileşimlerinin gözlemlenmesi şeklinde yapılmaktadır. Doküman analizi, mevcut belgeler, raporlar, günlükler veya medya içeriklerinin incelenmesidir. Odak grup görüşmeleri, küçük bir grup insanla yapılan grup tartışmalarıdır.

¹¹¹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2021), 36. “*Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme, doküman ve söylev analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılır.*”

¹¹² Yıldırım-Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 187.

2.3 Veri analizi

Nitel araştırmalarda veriler genellikle temalar, desenler ve kategorilerle analiz edilir. Kodlama, kategorilendirme ve tematik analiz gibi teknikler yaygın olarak kullanılır. Subjektiflik, araştırmanın kendi deneyim ve bakış açısı, verilerin analizinde rol oynayabilir. Bu, nitel araştırmanın eleştirilen bir yönü olsa da, araştırmanın katılımcıların dünyalarını anlamaya çalıştığı bir süreçtir.

Nitel araştırmalar, genellikle toplumsal olayların, insan davranışlarının ve kültürel fenomenlerin incelenmesinde kullanılır. Bu tür araştırmalar, bir toplumu ya da grubu daha iyi anlamaya yardımcı olabilir ve politika oluştırma, eğitim, sağlık ve psikoloji gibi alanlarda önemli bilgiler sağlayabilir.

Ders kitabının analizinde öncelikle eğitim pedagojisinin temel ilkeleri dikkate alınarak tespitlerde bulunulmuştur. Bununla birlikte alanda yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca eğitim pedagojisi ilkelerine uygun olarak hazırlanmış olan, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca yayımlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ğretim Programı,¹¹³ Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği,¹¹⁴ Milli Eğitim Temel Kanunu¹¹⁵ ve Türkiye’de Ders Kitapları Tarihi yayınları¹¹⁶ ölçütü olarak kullanılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde yer alan 4. Sınıf İDKAB ders kitabının hitap ettiği yaş grubu özelliklerinin değerlendirilmesi noktasında Piaget, Erikson ve Kohlberg gibi psikologların görüş ve sınıflandırmaları dikkate alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde etkinlikler değerlendirilirken bloom taksonomisinin bilişsel alanı ölçütü olarak kullanılmıştır.

¹¹³ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ğretim Programı 2018 (4-8)*, (Ankara: MEB, 2018)

¹¹⁴ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), “*Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*”, (Erişim 23 Ekim 2023).

¹¹⁵ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), “*Milli Eğitim Temel Kanunu*” (Erişim 23 Ekim 2023).

¹¹⁶ Mehmet Gündüz, *Türkiye’de Ders Kitapları Tarihi* (Ankara: T.C Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2023)

3. BULGULAR VE YORUM

3.1 Kazanım

Kazanım öğrenme sürecinin sonunda öğrenenin elde ettiği yeterlilik, bilgi, beceri, tutum ve değer ile davranışlarında meydana gelen değişimlerdir. Kazanımlar eğitimin amaçları ve hedefleriyle ilişkili olup öğrenme ihtiyaçlarını, öğretim ilke ve yöntemlerini belirlemekte, müfredat ve öğrenme alanına katkı sağlamaktadır.¹¹⁷

2018 DKAB programında “*Kazanımlar eğitim süreci sonunda öğrencilerin elde edecekleri bilgi beceri tutum ve değerleri ifade etmektedir.*” şeklinde tanımlanmıştır. Programın önemli unsurlarından biri olan kazanımların öğrenci gelişim düzeyleri, programın amaç ve içerikleri dikkate alınarak hazırlandığı vurgulanmıştır. Öğrencilerin öğrenme başarılarının kazanımların edilmesine bağlı olduğuna, ayrıca kazanımların sağlanması noktasında ders kitabı ve öğretmenin rehberliğine dikkat çekilmiştir.¹¹⁸

Kazanımlar öğretim programının sınırlarını belirleyerek programda her sınıf için hedefleri tespit etmektedir. Mevcut sınıf düzeyine uygun belirlenen kazanımlar, bir anlamda hedef davranışların sınırlarını çizmektedir.¹¹⁹ Kazanımların sahip olması gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Örneğin; yazılı olarak tespit edilen her bir kazanım söyler, karşılaştırır, analiz eder, değerlendirir gibi geniş zaman kipi ile ifade edilmektedir. Aynı zamanda ortaya konan kazanımın sürecin sonunda gözlemlenebilir ve ölçülebilir olarak ifade edilmesi beklenmektedir.¹²⁰

Bu bölümde öncelikle kazanım bağlamında üniteler konuların öğretim programı ile uyumlu olmasına, zihinsel süreçlere uygunluğuna, öğrenme ilkelerine göre hazırlanmasına, içeriklerin ilişkili olduğu alan ve konularla bağlantılı sunulmasına göre değerlendirilerek analizler yapılmıştır. 4. Sınıf İDKAB ders

¹¹⁷ “Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları” (Erişim 22 Şubat 2024).

¹¹⁸ (2018) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 18.

¹¹⁹ Behçet Oral, Ed. Özcan Demirel - Kasım Kiroğlu, *Ders Kitabı İncelemesi* (Ankara: Pegem A Yayınları, 2005), 72.

¹²⁰ “Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları”.

kitabı 5 ünite, 19 kazanımdan meydana gelmektedir. 4. Sınıf İDKAB ders kitabında yer alan ünite, kazanım ve ders saatleri tablo-3.1’de yer almaktadır.

Tablo 3.1. 4. sınıf ders kitabında yer alan ünite, kazanım ve ders saatleri

Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Günlük Hayattaki Dini İfadeler	4	16
2	İslamı Tanıyalım	4	16
3	Güzel Ahlak	3	12
4	Hz. Muhammed’i Tanıyalım	6	16
5	Din Ve Temizlik	2	12
Toplam		19	72

4. sınıf ders kitabını eğitim pedagojisi bağlamında değerlendirdiğimizde, kazanımlar ve öğretim programı ile uyumu açısından bazı eksikliklerin olduğu, konu açısından yoğunluğunun arttırılarak anlaşılmasının güçleştiği, yer yer öğrenci gelişim süreçlerinin dikkate alınmadığı, bazı konu ve kazanımlarda basitten karmaşığa, bütünlük vb. eğitim pedagojisi ilkelerine aykırı anlatım tarzı olduğu dikkat çekmektedir. Birkaç ünite ve konunun ise birebir aynı olarak farklı sınıf ders kitaplarında tekrara düştüğü tespit edilmiştir. Burada eleştirdiğimiz ünite ve konu “tekrarı” 2018 Öğretim programının benimsemiş olduğu sarmallık ilkesine aykırı olan bir “tekrar” biçimidir. Sarmallık ilkesi, yeni öğrenmelerin önceden yapılan öğrenmeler üzerine inşa edilmesi, konu ve kavramların yeri geldikçe tekrar edilmesi esasına dayanmaktadır. Bu ilkeye uygun olarak hazırlanan program ve ders kitapları aşamalı ve ardışık olarak somuttan soyuta, basitten karmaşığa şeklinde genişleyen bir tekrara sahip olmalıdır. Zorluk seviyesinin aşamalı olarak artması yeni öğrenilen konunun önceden öğrenilen konu ile ilişkili olması sarmal programın en önemli unsurlarındandır.¹²¹ Ancak İDKAB 4. sınıf ders kitabında karşılaşılan tekrarlarda

¹²¹ Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya* (Ankara, Pegem Akademi, 2023), 143. ; Ömer Cem Karacaoğlu, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara, Atlas Akademik Basım, 2020), 156.

zorluk seviyesi gözetiilmeden birçok kavramın bir arada verilmesi, aşamalı olarak konunun genişletilmemesi programın da hedeflediği sarmallık ilkesine ve eğitim pedagojisine uygun olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda tespit edilen eksikliklerin ders kitaplarında yapılacak güncellemelerde değerlendirilmesinin isabetli olacağı görüşündeyiz. Ders kitabında yer alan kazanımlar ünite sırasına uygun olarak değerlendirilmiş, her ünite öncesi kazanım ve açıklamaları tablo halinde sunulmuştur. 4. sınıf İDKAB ders kitabının 1.ünite kazanım ve açıklamaları tablo-3.2’ de yer almaktadır.

Tablo 3.2. İDKAB 4.sınıf ders kitabının 1.ünite (*günlük hayattaki dinî ifadeler*) kazanım ve açıklamaları

Kazanım	Açıklaması
4.1.1.Dinî ifadeleri, günlük konuşmalarda doğru ve yerinde kullanır.	“Allah (c.c.), peygamber, Eûzü billâhi mine’ş-şeytâni’r-racîm, besmele, selam, hamt ve şükür, tekbir ve salâvat, estağfirullah, sübhanallah” ifadelerine anlamlarıyla birlikte yer verilir. “Allah” konusu anlatılırken zâtî ve subûtî sıfatlara girilmez. Selam konusunda; esselamü aleyküm/selamün aleyküm ifadeleri ile dilimizde yaygın olarak kullanılan diğer selamlama cümlelerine yer verilir. Sevap, günah, helal, haram ifadeleri günlük dildeki kullanım örnekleriyle verilir.
4.1.2. Tekbir ve salavatı söyler.	Bayram tekbirleri ve salât-ü selama da anlamlarıyla birlikte yer verilir.
4.1.3. Dilek ve dualarda kullanılan dinî ifadeler örnekler verir.	“Allah razı olsun, Allah’a emanet ol, Allah şifa versin, inşallah, maşallah” gibi günlük hayatta kullandığımız dilek ve dualara yer verilir.
4.1.4.Sübhaneye duasını okur, anlamını söyler.	Sübhaneye duası ile ilgili kısa açıklamalar ile duanın nerelerde okunduğuna ilişkin bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir.

1. ünite: “Günlük Hayattaki Dini İfadeler” ünitesinde bulunan 2. 3. ve 4. kazanımın karşılandığı fakat 1. kazanımın tam olarak desteklenmediği dikkat çekmiştir. Şöyle ki; “*Dinî ifadeleri, günlük konuşmalarda doğru ve yerinde kullanır.*” kazanımına “*Selam konusunda; esselamü aleyküm/selamün aleyküm ifadeleri ile dilimizde yaygın olarak kullanılan diğer selamlama cümlelerine yer*

verilir.” açıklaması getirilmiştir.¹²² Ders kitabının ilgili sayfalarında selamlaşmanın öneminden bahs edilmiş ancak, dilimizdeki yaygın selamlama (merhaba, hayırlı akşamlar, hayırlı günler vb.) örneklerinden hiçbirine değinilmediği gözlemlenmiştir.¹²³ 4. sınıf İDKAB ders kitabının 2. ünite kazanım ve açıklamaları tablo-3. 3’de yer almaktadır.

Tablo 3.3. İDKAB 4. sınıf ders kitabının 2. ünite (İslam’ı tanıyalım) kazanım ve açıklamaları

Kazanım	Açıklaması
4.2.1. İslam’ın inanç esaslarını sıralar.	İslam’ın altı inanç esası, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır.
4.2.2. İslam’ın şartlarını söyler.	İslam’ın beş şartı, öğrenci seviyesi dikkate alınarak ayrıntıya girilmeden açıklanır.
4.2.3. Kur’an-ı Kerim’in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar.	Kazanım; “Kur’an-ı Kerim, ayet, sure, cüz” kavramları ile sınırlandırılır.
4.2.4. Âmentü duasını okur, anlamını söyler.	Âmentü duası ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir.

2. Ünite: “İslam’ı Tanıyalım” ünitesindeki kazanımları ve konu dağılımını incelediğimizde 1. 2. ve 4. kazanımın kısmen karşılandığını söyleyebiliriz. Ders kitabının ilgili sayfalarında İslam’ın inanç esâsaları ve şartları programda vurgulandığı üzere ayrıntıya girilmeden açıklanmıştır.¹²⁴ Fakat kitaplara iman başlığı altında ilahî kitaplar hakkında bilgi verilirken Kur’an-ı Kerim’in İslam dinin kutsal kitabı olduğu anlatılmamış, yalnızca bir görsel ile bu bilgi ifade edilmiştir. İslam’ın inanç esaslarından biri olan kitaplara iman konusunda son ilâhî kitap vurgusunun gerekli olduğu ancak ders kitabında bu vurgunun zayıf kaldığı görüşündeyiz.

Ders kitabı 2. ünite 3. kazanımında ise yoğun kavramlar içeren “*İslam’ın inanç esaslarını sıralar ve İslam’ın şartlarını söyler.*” kazanımının ardından kavram ve terim yoğunluğu içeren başka bir konu olan “*Kur’an-ı Kerim’ in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar.*” kazanımının bulunması konu yoğunluğunu

¹²² İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 16.

¹²³ Selahattin Çamyar, 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (Ankara: Anka Yayınevi, 2022), 17.

¹²⁴ Çamyar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı, 32.

arttırarak, bütünlüğü bozmuştur. İncelediğimiz “İslam’ı Tanıyalım” ünitesinde öğrencinin İslam’ın inanç esasları ve İslam’ın şartları ile Kur’an-ı Kerim’in iç düzeni ile ilgili kavramlar arasında bağlantı kurmakta zorlanabileceğini düşünmekteyiz. Nitekim öğrenilen konunun kavramsal benzerliklere ve farklılıklara göre gruplandırılması, konunun daha kolay ve etkili öğrenilmesine katkı sağlamaktadır.¹²⁵ Öğrenci yeni öğrendiği bir bilgiyi mevcut bilgileri ile bağlantı kurarak öğrenirse etkili ve kalıcı bir öğrenme söz konusu olmaktadır.¹²⁶ Bu nedenle öğrencinin bağlantı kurmakta zorlanacağı iki konunun farklı ünite ve kazanımlar çerçevesinde ele alınması daha verimli bir öğrenme sağlayacaktır. İDKAB öğretim programının etkinliği üzerine, öğretmen görüşlerine dayalı yapılan bir çalışmada, bazı sınıf düzeylerinde ünite ve konulara ait kazanımlarda sorunlar olduğuna dikkat çekilmiş, 4. sınıf düzeyinde “Kur’an-ı Kerim’i” tanıyalım konusu öğrenci gelişim özellikleri açısından eleştirilmiştir.¹²⁷

Sonuç olarak “Kur’an-ı Kerim’in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar” kazanımına ayrıca bir üniteye yer verilmesi öğretim yöntemlerinin basitten karmaşığa, bütünlük vb. ilkelerine daha uygun olacağı böylece eğitim pedagojisinin de temel amacı olan etkin öğrenmeyi sağlayacağı kanaatindeyiz. “Kur’an-ı Kerim’in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar.” kazanımının 8. sınıf İDKAB ders kitabı “Kur’an-ı Kerim Ve Özellikleri” ünitesinde yer almasının daha isabetli olacağı görüşündeyiz. 4. sınıf İDKAB ders kitabının 3. ünite kazanım ve açıklamaları tablo-3.4’de yer almaktadır.

Tablo 3.4. İDKAB 4. sınıf ders kitabının 3. ünite (güzel ahlak) kazanım ve açıklamaları

Kazanım	Açıklaması
4.3.1. Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.	
4.3.2. İnsani ilişkilerin gelişmesinde sevgi	Anne baba, kardeşler, akraba, komşu, arkadaş ve öğretmenlerle ilişkiler ayet ve hadislerle açıklanır.

¹²⁵ Deniz, Eğitim Psikolojisi, 221. ; Detaylı bilgi için bkz: Mehmet Ali Seven - Ali Osman Engin, “Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12\2 (Şubat 2010) 189-212. “Bilginin zihinde somut, görsel ve sistematik olarak algılanmasını sağlamak, Öğrencinin bilgileri organize etmesini ve sentezlemesini sağlamak”

¹²⁶ Onur Köksal - Bünyamin Atalay, *Öğretim İlke ve Yöntemleri Çağdaş Uygulamalarla Yöntem ve Teknikler* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2017), 7.

¹²⁷ Mahmut Zengin, “Yeni İlköğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12\22 (Şubat 2010), 33.

ve saygının önemini ve gerekliliğini savunur.	Güzel ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemine vurgu yapılır.
4.3.3. Fâtiha suresini okur, anlamını söyler.	Fâtiha suresi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilir; surede tavsiye edilen davranışlar belirlenir ve surenin nerelerde okunduğuna değinilir.

3. Ünite: “Güzel Ahlak” ünitesini incelediğimizde “Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.” kazanımı mevcuttur.¹²⁸ Mevcut kazanımı eğitim pedagojisini göz önünde bulundurarak değerlendirdiğimizde bilişsel gelişim açısından halen somut işlemler döneminde olan, henüz soyut işlemler dönemine geçmemiş 9 yaşında bir çocuk için çokta gerçekçi olmayan bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmamızın birinci bölümünde bulunan kavramsal çerçevede bilişsel gelişim süreçleri hakkında gerekli değerlendirmeler yapılmıştır. Piaget’e göre 7-12 yaş arasını kapsayan somut işlemler döneminde bir problemin çözülmesi ancak somut nesnelerle bağlantılı olması ile ilgilidir. Bu gelişim evresindeki bir çocuk problemlere farklı yollarla çözüm bulmakta zorluk çekmektedir. Somut düşünce tam anlamıyla gelişmediği için, tümüyle kuramsal olan bir problem karşısında çocuk başarısızlığa uğrayabilir.¹²⁹

7-12 yaş arası çocuklarda ahlak bilinci noktasında bazı davranış örneklerini gözlemlememiz mümkündür. Konuşma esnasında ahlak ile ilgili ifadeler kullanabilir, çevresinden görerek ahlaklı davranışlara örnekler verir, yine çevresinde gördüğü bu ahlaki davranışları taklit edebilir, ancak içinde bulunduğu gelişimsel dönem ile ilgili olarak bu soyut kavramın içeriğini tam anlamıyla kavramada, irdeleyerek farklı hipotezler kurmada yeterli gelişmişlik düzeyine sahip değildir.

Bahs edilen kazanımda ifade edildiği şekliyle soyut iki kavram olan ahlak ile din arasında bağlantı kurmasını beklemek, bunu açıklayıp, anlamlandırmasını istemek çocuğun gelişimine dolayısıyla da eğitim pedagojisine uygun bir yaklaşım değildir. Tetik “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim

¹²⁸ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 18.

¹²⁹ Erden - Akman, Eğitim Psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretme, 67.

Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme” isimli çalışmasında bizim bulgumuzu destekler açıklamalarda bulunmuştur.¹³⁰

3. ünite kazanımlarda içerik anlamında bir eksiklik dikkat çekmektedir. Güzel ahlakın konu edildiği bu ünite güzel ahlak ile ilgili yalnızca sevgi ve saygının önemine değinilmiş, insani ilişkiler anlatılırken sevgi ve saygı kavramlarına vurgu yapmakla yetinilmiştir. Ancak yardımlaşma, adalet, merhamet, doğruluk, dürüstlük vb. ahlaki erdemlerden ve insani ilişkilere olan etkilerinden bahs edilmemiştir. Bu durum program kazanımları ve ders kitabında revize edilmesi gereken önemli bir eksiklik.

2018 DKAB öğretim programı 3.ünite açıklamasında “*Ünite genelinde konular, günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden örneklerle işlenir. Ayet ve hadisler başta olmak üzere, öğrenci seviyesine uygun atasözü, vecize, beyit, ilahi, nefes gibi edebî metinlerden yararlanılır.*” ifadeleri bulunmaktadır.¹³¹ Ancak ders kitabında Hz. Ali’ye ait bir söz ve 2 adet atasözü bulunmaktadır.¹³² Bu bağlamda edebî metinlerdeki örnek sayısının arttırılmasının olumlu olacağını düşünmekteyiz. Ayrıca ünite okunması ve anlaşılması daha güç olan bilgi verici metinler yerine güzel ahlakla ilgili hikâye ve kıssanın kullanılması kazanımda ifade edildiği gibi somut deneyimlerden örneklendirme yapılması eğitim pedagojisi açısından da uygun bir yaklaşımdır. Okuma ilgisi ve gücü üzerine yapılan bir çalışmada çocukların 9-12 yaş arasındaki dönemde yaşanan olaylara dayalı öykülere daha çok ilgi duydukları ortaya konulmuştur.¹³³ 4. sınıf İDKAB ders kitabının 4. ünite kazanım ve açıklamaları tablo-3.5’ de yer almaktadır.

¹³⁰ Hayati Tetik, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Universal Journal of Theology* 3/1 (Mart 2018), 83.

*Tetik: “4.Sınıf ünite kazanımlarının öğrencilerin bilişsel düzeyine uygun değildir. Örneğin dokuz yaşındaki bir çocuktan “Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü” açıklamasını istemek pek realist bir yaklaşım olmasa gerek...”

¹³¹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (4-8) 2018*, 17.

¹³² Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 50-60.

¹³³ Firdevs Güneş, “Okuma İlgisi ve Gücü”, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 3/7 (Kasım 2017), 125.

Tablo 3.5. 4. sınıf idkab ders kitabının 4. ünite (*Hiz. Muhammed'i (s.a.v.) tanıyalım*)

kazanım ve açıklamaları

Kazanım	Açıklaması
4.4.1. Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu çevrenin genel özelliklerini açıklar.	Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu çevrenin sosyal ve dinî özelliklerine yer verilir.
4.4.2. Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) aile büyüklerini tanıır.	
4.4.3. Hiz. Muhammed'in (s.a.v.)doğumu, çocukluk ve gençlik yıllarını özetler.	Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik öncesi hayatında; sütanneye verilmesi, seyahatleri, hilfü'l-fudûla katılması, Kâbe hakemliği, ticari hayatı ve evliliği konularına kısaca yer verilir. Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik yıllarındaki erdemli davranışlarına örnekler verilir.
4.4.4. Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik yıllarındaki davranışlarını kendi hayatı ile ilişkilendirir.	Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) cahiliye âdetlerinden uzak durması vurgulanır. Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) amcası, dedesi ve diğer aile büyükleriyle olan ilişkileri ve amcasının evinde gördüğü yakın ilgiyle ilgili somut örnekler verilir.
4.4.5. Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) Mekke ve Medine yıllarını özetler.	Mekke yıllarında; ilk vahyin gelmesi, davet süreci, Habeşistan hicretleri, İsra Miraç olayı, Taif yolculuğu ve Medine'ye hicret konuları kısaca verilir. Medine yıllarında; Medine'de İslam toplumunun oluşması için yaptığı çalışmalara, Hudeybiye, Mekke'nin fethi, Veda Haccı ve Hutbesi, Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatı konuları kısaca ele alınır.
4.4.6. Salli ve Barik dualarını okur, anlamını söyler.	Salli ve Barik duaları ile ilgili kısa açıklamalara ve duanın nerelerde okunduğuna ilişkin bilgilere öğrenci seviyesine göre yer verilir. Hiz. Peygamber'in ailesine "Ehl-i Beyt" denildiğine de değinilir.

4. Ünite: "Hiz. Muhammed'i (s.a.v.) Tanıyalım" ünitesi 4. Sınıf İDKAB ders kitabında konu ve kazanım yoğunluğunun en fazla olduğu ünedir. Üniteyi kazanımlar açısından incelediğimizde doğduğu çevre ile başlayıp Hiz. Muhammed'in ailesi, doğumu ve çocukluk yılları, Hiz. Muhammed'in Mekke ve Medine yılları konuları alt başlıkları ile işlenmiştir.¹³⁴

¹³⁴ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 68-92.

Ders kitabı ile karşılaştırıldığında programın 4. ünitesinde hedeflenen altı kazanıma ulaşılması çok gerçekçi bir beklenti gibi görünmemektedir. Kronolojik açıdan geniş bir süreci kapsayan ve içerikte çok fazla kavramın (boykot yılları, hanif, şrik, isra, miraç, hicret, birinci akabe biatı, ikinci akabe biatı, suffe, muhacir, Ensar vb.) olduğu bir dönemin tek bir üniteye ele alınmasının öğrenci açısından bir dezavantaj olduğunu söyleyebiliriz. Ünite içeriğinde yer alan kavram ve tanım yoğunluğu, öğrencinin çaba gösterdiği halde yeterli düzeyde öğrenmemesine dolayısıyla derse karşı isteksiz yaklaşmasına, cesaretinin kırılmasına ve konudan uzaklaşmasına neden olabilir.¹³⁵

Mevcut ünitenin 4. kazanımında “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik yıllarındaki davranışlarını kendi hayatı ile ilişkilendirir.” ifadeleri bulunmaktadır. Ayrıca “Ünite genelinde konular, günlük hayattan ve öğrencilerin somut deneyimlerinden örneklerle işlenir.”¹³⁶ şeklinde kazanım açıklaması yapıldığı halde ders kitabında (birkaç harita ve resim dışında) yeterli düzeyde somut örneklerle yer verilmemiştir. Ünitenin tamamında yalnızca bir sayfada bir yaşlının elini öpen kız görseli eklenmiş,¹³⁷ genel anlamda ünite öğrencinin somut deneyimlerini örneklendirme açısından zayıf kalmıştır.

Ünitedeki bir başka kazanım açıklamasında ise “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberlik öncesi hayatında; sütanneye verilmesi, seyahatleri, hilfü’l-fudûla katılması, Kâbe hakemliği, ticari hayatı ve evliliği konularına kısaca yer verilir.”¹³⁸ ifadeleri mevcut olduğu halde konular birbirini takip eden uzun paragraflar ve detaylı açıklamalar yapılarak ele alınmıştır.

Özetle ünite genelinde okunabilirlik açısından zorlayıcı, öğrenci seviyesine uygun olmayan, yoğun bilgi içeren paragraflar yer almaktadır. Ders kitabındaki bu anlatım tarzı ile öğrencinin akademik başarısı için önemli olan okuduğunu anlama, metnin ana fikrini belirleme ve bilgiler arasında ilişki kurabilme oldukça güçtür.

4. sınıf öğrencisinin ilk defa din dersini alamaya başladığını düşündüğümüzde, bu üniteye öğrenci ilk kez Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatı ile karşılaşmaktadır. Bu kadar uzun anlatımların yer aldığı paragraflar yerine, kazanım

¹³⁵ Edwin C. Hewett vd. *Genç öğretmenler için pedagoji* (Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2004), 118.

¹³⁶ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8)*, 18.

¹³⁷ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 79.

¹³⁸ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8)*, 18.

açıklamasında da değinildiği gibi somut deneyimlere yer verilmesi, konun kısa ve öz anlatımının yer alması derse karşı öğrencinin ilgisini arttıracak görüşündeyiz.

Kazanımlar çerçevesinde üniteyi incelediğimizde dikkatimizi çeken diğer bir önemli husus ise “Hz. Muhammed’i (s.a.v.) Tanıyalım” ünitesinin aynı alt başlıklar ile 6. sınıf ders kitabında da uzunca ele alınmasıdır. Eğitim pedagojisi açısından aynı konuları uzunca iki farklı sınıf düzeyinde işlemek yerine Hz. Muhammed’in Mekke dönemi ve Hz. Muhammed’in Medine dönemi olarak iki farklı ünite şeklinde ele alınması daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Böylece programın hedeflediği sarmallık ilkesinin olumlu kazanımları elde edilmiş olmakla birlikte öğrenmenin etkin ve kalıcı hale gelmesi sağlanacaktır.

Nitekim bilginin özümсенerek ve zamana yayılarak aktarımı eğitim pedagojisinin ve İslam dinin ortak benimsemiş olduğu bir öğretim ilkesi olan tedricilik ilkesinde uygun bir yöntemdir. İnsan fıtratına uygun olan tedrici eğitimde, bilgiler bir anda değil adım adım verilir, nitekim bu insan zihninin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Tedricilik¹³⁹ ilkesinde esas olan, muhatabın ne zaman neye ihtiyacı olduğunu ve verilmek istenen yeni bilgilere hazır olup olmadığının bilinmesidir. Kur’an-ı Kerim’in yirmi üç yıl gibi bir zamanda indirilmesi, İslam dininin tedriciliğe verdiği önemi göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Kur’an-ı Kerim’de Furkan suresinde “Bir de kâfirler dediler ki; Kur’an ona toptan indirilseydi ya! Biz onu kalbine iyice yerleştirelim diye ayet ayet indirdik”¹⁴⁰ buyurulmuş, bilginin zihne ve kalbe yerleşmesi için yavaş yavaş verilmesi gerekliliğine ve aynı zamanda gelişime verilen öneme dikkat çekilmiştir.¹⁴¹ 4. sınıf İDKAB ders kitabının 5. ünite kazanım ve açıklamaları tablo-3.6’ da yer almaktadır.

Tablo 3.6. 4. sınıf idkab ders kitabının 5. ünite (din ve temizlik) kazanım ve açıklamaları

Kazanım	Açıklaması
4.5.1. İslam dininin temizliğe verdiği öneme örnekler verir.	İbadet temizlik ilişkisine ve abdestin alınışına değinilir. Ahlaki güzellik ile manevi temizlik arasında ilişki kurulur.

¹³⁹ Talip Türcan, “Tedric: bir kimseyi bir şeye aşamalı biçimde yaklaştırmak ve alıştırmak” anlamına gelir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Ekim 2023).

¹⁴⁰ Kur’an Yolu Tefsiri, çev. Hayrettin Karaman vd., (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023), el-Furkân 25\32.

¹⁴¹ Bayraktar Bayraklı, *İslam’da Eğitim* (İstanbul: Seçil Ofset, 2018), 227.

4.5.2. Temiz ve düzenli olmaya özen gösterir.	Ev, okul ve çevre temizliğinin yanı sıra öğrencilerin öz bakım becerilerini geliştirecek; yemek öncesi ve sonrası el ve ağız temizliği, beden, giysi temizliği gibi konular üzerinde durulur.
---	---

5. Ünite: “Din ve Temizlik” ünitesini inceldiğimizde iki kazanım ile ders kitabındaki en az sayıda kazanıma sahip ünite olduğu gözlemlenmektedir. İlk kazanımın açıklamasında “*Ahlaki güzellik ile manevi temizlik arasında ilişki kurulur*”¹⁴² ifadeleri yer almıştır. Bu kazanım açıklaması ile 3. ünite de değinmiş olduğumuz kazanımdaki gelişim düzeyine aykırı bir beklentinin bu ünite de mevcut olduğunu görmekteyiz. Bilişsel gelişim açısından somut gelişim dönemi içinde bulunan bu yaş grubundaki bir çocuğun soyut iki kavram olan ahlaki güzellik ve manevi temizlik arasındaki ilişkiyi açıklamasını beklemek öğrencinin gelişim düzeyine, dolayısıyla da eğitim pedagojisine uygun bir beklenti değildir.

Ünite kazanımında İslam dinin temizliğe verdiği önemi gösteren örnekler verilmesi istenmiştir. Bu noktada verilen örneklerin yeterli düzeyde olmadığı ve gerekli sınıflandırmaların yapılmadığı dikkat çekmiştir. Şöyle ki; maddi temizlik beraberinde güzel ahlakla bağlantılı olarak manevi temizlik konuları ele alınmıştır. Ancak ders kitabını incelediğimizde konunun işlenmesinde ciddi manada bir dağınıklık ve karışıklık olduğu fark edilmiştir. Temizlik ve taharetin tanımı ile başlayıp, manevi temizlik, abdestin tarifi, abdestli iken yapılan ibadetler, devamında tekrar manevi temizlik, son olarak ise beden temizliğine değinilmiştir. Özetle maddi temizlik ve manevi temizlik konusu birbirinden ayrılmadan anlatılmıştır. Konunun bu denli dağınık anlatımı kafa karışıklığına neden olmuştur. Ayrıca konu başlıkları yetersiz kalmış, kazanımı destekleyici gerekli başlıkları yapılmamıştır. İtalik ve koyu yazım gibi okumayı kolaylaştırıcı yazı tarzına dikkat edilmemesi konunun anlaşılmasını ve okunabilirliğini oldukça zor hale getirmiştir.¹⁴³ Ders kitabındaki mevcut anlatım ile öğrencinin hedeflenen kazanıma ulaşabilmesi dolayısıyla konuyu tam olarak kavrayabilmesi oldukça güçtür.

4. Sınıf İDKAB ders kitabı 5. ünite “*Din ve Temizlik*” ünitesinde öğrencinin konuyu gruplandırması ve daha iyi kavrayabilmesi bağlamında maddi temizlik ve

¹⁴² İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (4-8) 2018, 19.

¹⁴³ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 96-101.

manevi temizliği birbirinden ayırt edebilmesi gerekmektedir. Bu açıdan öncelikle maddi temizlik başlığı altında beden ve çevre temizliği konularına değinilmesinin, sonrasında ise manevi temizlik başlığı altında kalp temizliği ve ahlaki güzelliğ konularına yer verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Ders kitabının ve programın en önemli unsuru olan kazanımlar öğrenci başarısını doğrudan etkilemektedir. Sarmallık, güncellik ve bütünsel bir yapıda olma gibi birçok ilke göz önüne alınarak hazırlanması gereken kazanımların büyük bir kısmının bilişsel alanın alt basamağına hitap ettiği, diğere öğrenme alanlarının zayıf kaldığı görülmüştür. “Tekbir ve salavatı söyler, Sübhaneke duasının anlamını okur, dini ifadelerle örnekler verir, İslam'ın inanç esaslarını sıralar, İslam'ın şartlarını söyler, Amentü duasını okur” vb. kazanımların bilişsel alanın alt kademesi olan bilgi boyutunda olduğunu; kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme gibi diğere üst alanları desteklemediğini söylemek mümkündür. Ayrıca din öğretimi inanç alanını hedef almaktadır. Bu bağlamda kazanımların bilişsel alanın yanı sıra duyuşsal alana da hitap etmesi beklenmektedir.¹⁴⁴ Ancak programda dolayısıyla ders kitabında duyuşsal alana ya da devinişsel alana hitap eden kazanımlar yok denecek kadar azdır.

Ders kitabı genelinde kazanımların ulaşılabilirliğini etkileyen önemli bir başka problem ise; dil, anlatım ve üslupdaki hatalardır. Dil ve anlatım yönünden ders kitabının yeterli seviyede beklentiyi karşılamadığı görülmüştür. Birinci bölümde vurgulandığı üzere “*Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*’nde” ders kitaplarının hazırlanması noktasında dil, anlatım ve üslup açısından ders kitabının, öğrenci seviyesine uygun, anlaşılır ve yalın bir anlatımı benimsemesi gerektiğı açıklanmıştır.¹⁴⁵

Ders kitabında bilgiler sunulurken öğrencilerin anlayabileceğı seviyede anlatım dilinin yalın olması anlamayı kolaylaştırmaktadır.¹⁴⁶ Ders kitapları dil ve anlatım yönünden beklentiyi karşılayamazsa sınıf çalışmalarına ve öğrencinin

¹⁴⁴ Tuğrul Yürük, “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22\1 (Haziran 2022), 11-12. ; Burak Durmuş, “4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomilerine Göre Değerlendirilmesi”, *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11\21,(Ocak 2017), 16.

¹⁴⁵ (MEB), “*Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*”.

¹⁴⁶ Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 288.

bireysel öğrenmesine beklenen katkıyı sağlayamamaktadır.¹⁴⁷ 4. sınıf İDKAB ders kitabında kazanımları desteklemek için ayet ve hadislerden örnekler verilmiştir. Ancak örnek olarak verilen ayet ve hadislerdeki öğrencinin anlamını bilmediği kelimeler konunun anlaşılmasını zorlaştırmış, öğrenciyi ders kitabına yabancılaştırmıştır. Örneğin; adolsun, karşı gelmekten sakınmak, apaçık günah yüklenmek, kötülükten men etmek, gaflet içinde olmak, mutlak güç sahibi olmak vb. kelime gruplarını anlayabilmesi 4. sınıf öğrenci gelişimine uygun bir beklenti değildir.¹⁴⁸ Yine ayet ve hadislerdeki “nişane, gaflet, rüş, gazap, hayasızlık, müşrik, münezzeh, hıyanet, ümmet, gazap vb.” kelimelerin açıklamasının yapılmadığı görülmüştür.¹⁴⁹

Dil, anlatım ve üsluptaki sorunlar öğrenci için önemli olan okunabilirlik özelliğini de etkilemektedir. Metinde bulunan kelime ve cümle gruplarının kolayca okunmasını sağlayan “okunabilirlik” ders kitaplarında bulunan içeriğin öğrenci gelişim düzeyine uygunluğunu gösteren önemli bir ölçütdür. Ders kitabında okunabilirlik düzeyi ne kadar yüksek ise öğrenci tarafından anlaşılması da o derece yüksektir.¹⁵⁰ Ancak 4. sınıf İDKAB ders kitabının genelinde bulunan öğrencilerin anlamakta zorlandığı, yoğun bilgi içeren uzun paragraflar olması öğrenci gelişim seviyesinin üzerinde ve “okunabilirlik” özelliğine aykırıdır. Örneğin “Güzel Ahlak” ünitesinde güzel ahlak ve dinin bağlantısının yapıldığı iki sayfalık bilgi yoğunluğu içeren bir anlatım yer almıştır.¹⁵¹ İlgili sayfalarda gerekli başlıklandırma yapılmaması, bir sayfa içerisinde meali öğrenci seviyesine uygun olmayan 5 adet ayet ve hadisin yer alması okunabilirliği olumsuz manada etkilemiştir. Mevcut çalışmalarda bilgi verici metinlerin hikaye edici metinlere göre okunabilirlik seviyesinin daha düşük olduğuna dikkat çekilmektedir.¹⁵²

Sonuç olarak eğitim pedagojisi bağlamında 4. sınıf İDKAB ders kitabında bahs edilen bulgular ile kazanımlar çerçevesinde bazı güncellemelerin gerekli olduğu, ayrıca kazanımı etkileyen dil, anlatım ve üslup açısından da yetersiz kaldığı düşünülebilir.

¹⁴⁷ Tosun - Doğan, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, 54.

¹⁴⁸ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 15. 21.22. 39.

¹⁴⁹ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 37. 39. 52. 58. 51. 84. 87. 98. 100.

¹⁵⁰ Ahmet Bilal Özbek - Cevriye Ergül, “İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14/2 (2018,): 653-668.

¹⁵¹ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 50-51.

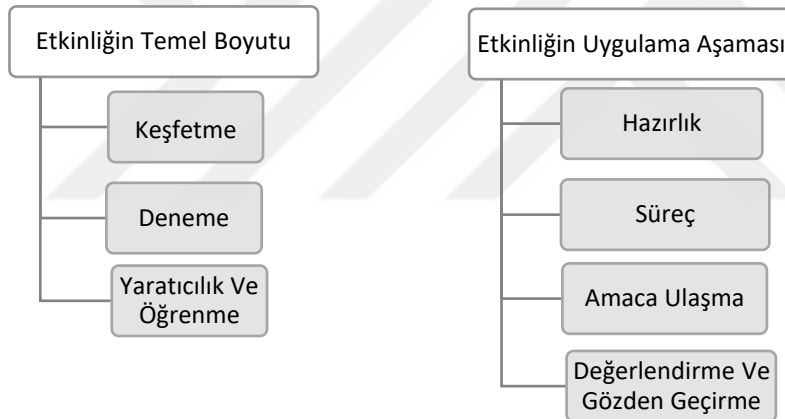
¹⁵² Özbek - Ergül, “İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi”, 661.

3.2 Etkinlik

Öğrenme sürecine ek destek veren etkinlikler “*çocukların kendi amaç ve gereksinimlerine uygun geldiği için isteyerek katıldıkları herhangi bir öğrenme durumu, öğrencilerin etkinlik üniteleri yoluyla anlamlı öğrenme çalışmalarına katılmalarına önem veren bir öğretim metodu*” olarak ifade edilmektedir.¹⁵³

Öğretim ilkelerinden biri olan etkinlik ilkesi bağlamında yapılan pedagojik çalışmalar ortaya koymuştur ki; öğrencinin pasif olduğu bir eğitim etki oluşturmamakta, bilgi öğrenci tarafından işlendiği ölçüde yarar sağlamaktadır.¹⁵⁴

Eğitim pedagojisi bağlamında öğrencinin etkin katılımına imkân veren etkinlikler oldukça önem arz etmektedir. Bu etkinliği arttırabilmek için öğrencinin bilgi ve beceriyi kendi çabasıyla kazanabilmesi adına ders kitabında seviyesine uygun hazırlanmış etkinlikler ile çalışmalar yapabilmelidir.¹⁵⁵ Etkinliklerin temel boyutu ve uygulama aşamaları Şekil 3. 1:’de gösterilmiştir.¹⁵⁶

Şekil 3.1. Etkinliklerin boyutu ve aşamaları

Bloom, öğretim hizmetlerinin niteliğini etkileyen faktörleri sıralarken, öğrencinin aktif katılımına vurgu yapmaktadır.¹⁵⁷ Etkinlikler öğrencilerin ders kitabında aktif olmalarını sağlayacak önemli basamaklardan biridir. Öğrenci sorumluluk aldığı etkinlikler sayesinde bilgiyi öğrenmekte ve yapılandırmaktadır. Ders kitabı öğrencinin aktif olduğu etkinliklerle desteklenmediğinde öğrenci için öğrenmenin sorumluluğunu almadığı, ezberci, uygulayabilirliği olmayan hatta

¹⁵³ A. Ferhan Oğuzkan, *Eğitim terimleri sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1981), 63. ; Alaylıoğlu - Oğuzkan, *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, 92.

¹⁵⁴ Ahmet Cevizci, *Eğitim Sözlüğü* (İstanbul: Say yayınları, 2010), 394.

¹⁵⁵ Coşkun vd. , *Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları*, 37.

¹⁵⁶ Firdevs Güneş, *Sınıf Yönetimi* (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 139-140.

¹⁵⁷ Erden - Akman, *Eğitim Psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretme*, 56.

sıkıcı bir öğretim ortaya çıkmaktadır. Ders kitaplarında amacına uygun hazırlanmış etkinlikler sayesinde öğrenme sürecinde öğrenci bilmenin ötesinde yapabilmenin farkına varmaktadır.¹⁵⁸

Eğitim pedagojisi açısından değerlendirdiğimizde öğrenmenin maksimum seviyede kalıcı ve anlamlı olabilmesi için öğrencinin öğrenme sürecine aktif olarak katılımı beklenmektedir. Bu bağlamda etkinliklerin birçok öğrenme alanına ve duyu organına hitap etmesi öğrenmeyi üst seviyeye taşıyacak olan önemli ölçütlerden biridir. Nitekim mevcut öğretim programı da öğrenciyi merkeze alan, yapılandırmacı ve aktif öğrenme modelini benimseyen bir yaklaşım ile hazırlanmıştır.¹⁵⁹ Aktif öğrenme; öğrenme süreci içerisinde çeşitli yönleri ile öğrenciye karar alma fırsatlarının verildiği ve öğrencinin öğrenme sırasında zihinsel yeteneklerini kullanmaya yönlendirildiği bir süreci ifade etmektedir.¹⁶⁰ Öğrenci aktif olduğu, başarılı hazırlanan etkinlikler sayesinde yalnızca sunulan bilgiyi almaz, aynı zamanda bilgiyi yorumlar ve yapılandırır. Öğrenci için rehber konumunda olan ders kitabından beklenti bilginin özümsemesine ve keşfedilmesine yardımcı olması dolayısıyla bu yönde etkinliklerin hazırlanmasıdır.

Öğrenciler ünitelerde yer alan konu ve kazanımları destekleyici, gelişimlerine uygun şekilde hazırlanmış etkinlikler aracılığıyla anlama, sıralama, sınıflandırma, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, analiz-sentez yapma, değerlendirme, bilgiyi araştırma, yorumlama, kendini ifade etme, iletişim kurma, arkadaşlarıyla işbirliği yapma, tartışma gibi çeşitli üst düzey zihinsel, bilişsel ve duyuşsal birçok beceri elde ederler.¹⁶¹

Ders kitabında yer alan etkinlikler bahsi geçen zihinsel ve duyuşsal becerileri kazandırması açısından değerlendirilmiştir. Özellikle etkinliklerin daha fazla bilişsel alana hitap etmesinden kaynaklı düşünme seviye ve becerilerinin yer aldığı Bloom'un taksonomisinin bilişsel alanı ölçüt olarak kullanılmıştır. Bununla

¹⁵⁸ Fatih Çınar, "Etkin Öğrenmenin İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Uygulanması", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 17\1, (Haziran 2012), 1. ; Ramazan Buyrukçu, "Ortaokullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimine Genel Bir Yaklaşım", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2\4, (Nisan, 1999), 190.

¹⁵⁹ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 15.

¹⁶⁰ Birol Vural, *Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zekâ* (İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2004), 162.

¹⁶¹ Mustafa Mücahit, "Dördüncü Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme", *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6\1 (Haziran 2020), 226.

birlikte etkinliklerin diğer öğrenme alanlarına uygun olması durumunda ilgili olduğu öğrenme alanı belirtilmiştir. Bu bağlamda Bloom taksonomisinin bilişsel alanı göz önünde bulundurularak etkinliklerin hangi alanları desteklediği, programda vurgulandığı gibi üst düzey beceri alanına hitap edip etmediği değerlendirilmiştir. Bloom taksonomisinin bilişsel alanı tablo 3.7’de gösterilmiştir.¹⁶²

Tablo 3.7. Düşünme seviyeleri ve soruları ile bloom taksonomisinin bilişsel alanı

Düşünme Seviyeleri	Düşünme Şekilleri ve Becerileri	Düşünmeyi Uyaran Sorular
Bilgi	Tanımlama, hatırlatma, betimleme, listeleme, tanıma	Ne? Ne zaman? Nerede? Kim? Kim tarafından?
Kavrama	Yeniden tanımlama, yeniden düzenleme, ilişki kurma, açıklama	Yeniden düzenle, yeniden tanımla, açıkla, kendi cümlelerinle ifade et, karşılaştır
Uygulama	Pratik etme, üretme, çalıştırma, çözme, gösterme, kullanma, hesaplama, inşa etme, geliştirme	Çöz, hesaplama, tahmin et, sonuçlandır, üret, geliştir, nasıl olduğunu göster, kullan
Analiz	Neden sonuç ilişkisini kurma, öğelere ayırma, denenceleri analiz etme, ayırt etme, düşünme, karşılaştırma, sınıflandırma, tümdengelimci	Ayırt et, sınıflandır, karşılaştır, ilişkilendir, kategorilere ayır
Sentez	Öneride bulunma, genelleme yapma, ürün ortaya koyma, tümevarımcı düşünme, birleştirme, geliştirme, bulma	Öner, birleştir, geliştir, formüle et, sonuç çıkar, bul, üret
Değerlendirme	Yargıda bulunma, eleştirme, ölçüp-biçme, alternatifler arasından seçme, tahmin etme, savunma, tercih etme, kanıtlama	En uygun olanı seç, karar ver, eleştir, kanıtla, yargıla, ölç, tahmin et, savun

Kazanımlar başlığında olduğu şekli ile bu başlık altında da bulgu ve yorumlar ünite sırası takip edilerek analiz edilmiştir.

¹⁶² Tosun - Doğan, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, 198.

Tablo 3.8. Ders kitabı 1. ünite etkinlikleri

Boşluk doldurma	Analiz	Yazma
3 adet	2 adet	2 adet

4. Sınıf İDKAB ders kitabı 1. ünite “*Günlük Hayattaki Dini İfadeler*” ünitesindeki etkinlikler incelendiğinde 9 adet etkinliğe rastlanmıştır.¹⁶³ Mevcut etkinliklerden 3’ü boşluk doldurma, 2’si sure ve dualardan analiz yapma, 2’si drama, 2’si yazma becerilerini desteklemektedir. Boşluk doldurma etkinliklerinin tekrarı dikkat çekmektedir. 1. Ünitedeki etkinliklerin taksonominin bilişsel alanına göre bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarını desteklediği görülmüştür. Bununla birlikte bilgi basamağını destekleyen etkinlikler diğer alanlara göre sayıca daha fazladır.

Tablo 3.9. Ders kitabı 2. ünite etkinlikleri

Analiz	Düşüncelerini İfade	Araştırma
4 adet	1 adet	3 adet

Ders kitabının 2. ünitesi olan “*İslam’ı Tanıyalım*” ünitesinde 8 adet etkinlik yer almaktadır. Etkinliklerden 4’ü sure, ayet, hadis ve şiirden analiz yapma, 1’i grup içinde konuşarak fikirlerini ifade etme, 3 tanesi Kur’an-ı Kerim içersinde bilgiyi araştırmadır.¹⁶⁴ Kur’an-ı Kerim içersinde “Surelerin adları konusunda neler söyleyebilirsiniz?” diye etkinlik konulmuştur. Bu etkinliğin ünite kazanımına ve öğrenci seviyesine uygun olmadığını söylemek mümkündür. Mevcut ünitedeki etkinlikler bilişsel taksonominin kavrama ve sentez alanını karşılamaktadır. İncelemiş olduğumuz ünite, bir önceki ünite olduğu gibi aynı beceri alanlarına hitap eden etkinliklerin tekrarlandığı görülmektedir. Etkinlikleri çeşitlendirerek kelime avı, bulmaca, eşleştirme, sınıf içi oynanabilecek grup oyunları vb. etkinliklere yer verilmesi oyunlaştırarak daha etkili ve kolay öğrenmeyi sağlayacağı kanatindeyiz.

Eğitimde oyunlaştırma insanın doğasındaki sosyalleşme, başarıma, yarışma gibi arzularını öğrenmeyle birleştirmektedir. Bu sayede birey öğrenmede zorlanmadan kendi isteğiyle sürece dâhil edilmiş olmaktadır. Oyun, fiziksel, sosyal,

¹⁶³ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 10-26.

¹⁶⁴ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 30-45.

zihinsel, psikolojik ve duygusal yönden çocuğu etkiler ve gelişmesine katkıda bulunur. Çocuğun eğitiminde ve kişiliğinin gelişiminde oyunla öğrenme önemli bir yer tutmaktadır.¹⁶⁵

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Kitabı ve 4. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi etkileşimli ders kitabında bulunan çalışmalar bu yaş grubu için oldukça başarılı ve oyunlaştırarak hazırlanmış etkinliklerdir.¹⁶⁶ Ders kitabında da bu tarz etkinliklere yer verilmesi ders kitabını öğrenci gözünde sıkıcı olmaktan çıkarıp, daha eğlenceli bir hale getireceğini düşünmekteyiz.

Tablo 3.10. Ders kitabı 3. ünite etkinlikleri

Analiz	Yazma	Düşüncelerini İfade	Resim Çizme	Boşluk Doldurma
3adet	1 adet	3 adet	1adet	1adet

Tablo 4. Sınıf ders kitabının 3. ünitesi olan “Güzel Ahlak” ünitesini değerlendirdiğimizde 9 adet etkinliğin olduğu tespit edilmiştir. Bu etkinliklerin 3 tanesi ayet ve surelerden analiz, 1'i güzel ahlakla ilgili örnek yazma, 3'ü örnek olay, ayet ve aile içi ilişkilerle ilgili düşüncelerini ifade etme, 1'i resim çizme, 1'i ise boşluk doldurma olarak verilmiştir. Ünite de bulunan etkinlikler bilişsel alan taksonomisine göre değerlendirildiğinde kavrama, sentez, uygulama ve bilgi basamaklarını desteklemektedir. Bu ünite de diğer ünitelerde olduğu gibi belirli alanlarda yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir.

3. Ünite birinci etkinlikte “Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin...” ayetinden güzel ahlak ilkelerinin çıkarılması beklenmiştir.¹⁶⁷ Ancak eğitim pedagojisi bağlamında değerlendirdiğimizde bu örneğin 4. sınıf öğrencisi için uygun bir örnek olmadığını söylemek mümkündür. Bu örnek çocukta Allah'tan korkulduğu için doğru sözlü olunur gibi bir algıya sebep olabilir.

¹⁶⁵ Mehibe Akandere, *Sportif Oyunlara Hazırlayıcı Toplu Eğitsel Oyunlar* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2002), 48.

¹⁶⁶ Mustafa Yılmaz, vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Kitabı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yardımcı Kaynak Eğitim Meteryali, 2021). (Erişim 16 Haziran 2023); Hulusi Yiğit, vd. *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Etkileşimli Ders Kitabı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yardımcı Kaynak Eğitim Meteryali, 2022). (Erişim 16 Haziran 2023).

¹⁶⁷ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 52.

Araştırmalar ortaya koymaktadır ki çocuklarda başlangıçta Allah inancının öğretilmesi noktasında korkuya değil sevgiye dayalı bir yöntem takip etmek gerekmektedir. İnsanın doğasında sevgi, ümit, bağlanma ve korku vb. duygular bulunmaktadır. Ancak çocuk eğitiminde güzel ahlak ve Allah inancı noktasında temel yaklaşım korkuya değil, Allah sevgisine dayalı bir ahlak bilinci kazandırmak olmalıdır. Henüz somut dönemde olan suç, ceza ve günahın ne demek olduğunu kavrayamayan bu yaş grubu için Allah korkusu ile güzel ahlak bilinci vermek son derece hatalı bir yaklaşımdır. Korku telkini için uygun yaş soyut işlem döneminin oluşmaya başladığı dönem olarak işaret edilmiştir.¹⁶⁸

Tablo 3.11. Ders kitabı 4. ünite etkinlikleri

Analiz	Boşluk Doldurma	Düşünceleri İfade	Sayma	Gözlemleme	Araştırma
3 adet	1 adet	6 adet	1 adet	1 adet	1 adet

4. sınıf ders kitabındaki 4. ünite olan “Hz. Muhammed’i (s.a.v.) Tanıyalım” ünitesinde 13 adet etkinlik mevcuttur. Kazanımlar başlığında olduğu gibi ünitenin konu uzunluğu ve yoğunluğu etkinlikler kısmında da dikkat çekmektedir. Ders kitabındaki en fazla etkinlik bu üniteye yer almaktadır. Kazanımlar başlığında kavram ve konu yoğunluğu noktasında ünitenin öğrenci açısından dezavantajlı olduğunu ifade etmiştik. Etkinlik sayısının fazlalığı kavram ve konu yoğunluğunun etkinliklere yansması olarak değerlendirilebilir. Verilen etkinliklerden 3 tanesi durum değerlendirme ve analiz, 1’i boşluk doldurma, 6’sı düşüncelerini ifade etme, 1’i sıralama ve sayma, 1’i çevresini gözlemleme, 1’i araştırma etkinlikleridir. Söz konusu üniteye etkinlikler bilişsel alan taksonomisine göre kavrama, sentez, bilgi ve analiz basamağında yer almaktadır. Önceki ünitelerde olduğu gibi bu ünite de belli basamakları destekleyen, tekrar eden etkinlikler dikkat çekmektedir.

Boşluk doldurma alanında verilen etkinlikte Hz Muhammed’in (s.a.v.) doğum yeri, tarihi ve aile bilgilerinin bir kimlik belgesi şeklinde yazılmasının istenmesi zihinde kalıcı, farklı bir etkinlik olarak dikkat çekmektedir.¹⁶⁹ 6 tane düşüncelerini ifade etme etkinliği yerine, ders kitabı üzerinde öğrencinin yazıp,

¹⁶⁸ Mehmet Emin Ay, “Çocuklara Allah İnancının Öğretiminde Temel İlkeler”, *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 6\12 (Şubat 2021), 12-15.

¹⁶⁹ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 74.

çizebileceği, boyayabileceği, dolayısıyla kitap üzerinde daha aktif olmasına zemin oluşturacak etkinliklere yer verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Tablo 3.12. Ders kitabı 5. ünite etkinlikleri

Düşüncelerini İfade	Akrostiş
3 adet	1 adet

4. sınıf ders kitabının 5. ünitesi olan “Din ve Temizlik” ünitesinde 4 adet etkinlik bulunmaktadır. Kazanım açısından incelendiğinde yalnızca 2 adet kazanıma sahip bu ünite etkinlik sayısında aynı oranda düşüktür. Etkinliklerden 3’ü günlük hayattaki gözlemlerini ifade etme, 4. ve son etkinlik ise ders kitabında ilk defa yer almış bir akrostiş çalışmasıdır. Bilişsel alan taksonomisine göre etkinliklerin kavrama ve sentez basamağını desteklediği tespit edilmiştir. Kazanımlar başlığında maddi temizlik ve manevi temizliğin oldukça dağınık anlatımına ve ders kitabının kazanımı karşılama noktasında eksik kaldığını ifade etmiştik. Etkinlik anlamında da bu eksikliğin devam ettiğini söylemek mümkündür. Öğrencinin maddi ve manevi temizliği ayırt etmesine imkan veren işaretleme formatında bir etkinliğin olması sınıflandırmayı pekiştirmesini destekleyecektir.

Ders kitabında etkinlikler tespit edilen “not edelim” isimli çalışmalarda verilen hadis veya ayetlerde tek tip bir başlıklandırma kullanılmamış olmasıdır. Bazı hadislerde “Peygamber efendimizin (s.a.v.) bildirdiğine göre;” diye başlarken bazılarında ise hadis veya ayet olduğu hiçbir şekilde ifade edilmemiştir.¹⁷⁰

4. sınıf İDKAB ders kitabında toplamda 43 adet etkinlik bulunmaktadır. Genel anlamda ders kitabında bulunan etkinliklerde aynı beceri alanını destekleyen etkinliklerin tekrarı dikkat çekmiştir. 4. sınıf öğrencisinin yaş grubu dikkate alındığında ders kitabında keyifle yapabileceği bulmaca, kelime avı vb. etkinliklere yer verilmesinin eğitim pedagojisinin temel amacı olan maksimum öğrenmeye destek olacağını düşünmekteyiz.

¹⁷⁰ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 17- 20- 22- 98.

Tablo 3.13. 4. Sınıf İDKAB ders kitabında yer alan etkinliklerin dağılımı

Yazma	Düşüncelerini ifade	Akrostiş	Analiz	Boşluk Doldurma	Sayma	Gözlem	Araştırma	Resim
3 adet	13 adet	1 adet	12 adet	5 adet	1 adet	1 adet	4 adet	1 adet
Toplam: 43 adet								

3.3 Görseller ve Ölçme Değerlendirme

Yeni nesil öğrencilerin estetik ve zekâ bakımından gelişimi oldukça yüksek seviyededir. İlköğretim çağının bilgi ve estetik algılamının yüksek olduğu dönemlerden biri olduğunu düşündüğümüzde, ders kitabının sıradan bir eğitim aracı olarak görülmeyip görsel olarak zenginleştirilmesi gerekmektedir. Etkin bir ders kitabı sadece içerik ile sınırlı olmayıp görseller son derece önemlidir. Eğitim pedagojisine uygun olarak hazırlanmış bir ders kitabı hem içerik açısından, hem de görsel açıdan çocuk ruhuna hitap etmelidir. Rastgele seçilmiş, görsel kalitesi düşük olan resimler estetik yönü oldukça gelişmiş olan yeni nesle hitap etmemektedir. Ders kitaplarındaki kâğıt kalitesi, baskı tekniği, cilt seçimi, kapak boyutu, yazı karakteri ve boyutu önemli olduğu gibi yazı ve resim ilişkisi de son derece önemlidir.¹⁷¹

Ders kitabında bulunan resimlerin öğrenme merakını arttıran, baskı kalitesi yüksek fotoğraflar olması ve estetik açıdan güçlü olması oldukça önemlidir. Öğrenci fotoğrafta gördükleri ile düşsel bir dünyada yaşamaktadır. Ayrıca çeşitli resimlerle bilgi edinebilmekte, görsellerin estetik yönü ile sanat anlayışı gelişmektedir. Görsel anlamda eğitim pedagojisine uygun olarak hazırlanan kitaplarda öğrenci; düşünme, bilgi edinme, güzellik duygusu, özgüven, becerilerini geliştirme ve keyifli öğrenme gibi birçok kazanım elde etmektedir.¹⁷²

¹⁷¹ Coşkun vd., *Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları*, 34-37.

¹⁷² Coşkun vd., *Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları*, 41.

Ders kitaplarında kullanılan görsellerden metni destekleyici, kavramaya yardımcı, dikkat çekici olması, motive etmesi ve kolayca yorumlanabilmesi beklenir.¹⁷³ Ders kitaplarında öğrenciyi kitaba çeken, içerikle doğrudan bağlantının kurulduğu, içeriği açıklama, destekleme ve somutlaştırma gibi işlevlere sahip olan, düşünmeye sevk eden resim, şema, kavram haritası, tablo, harita ve bunun gibi görsellerin dersin anlaşılmasına katkısı oldukça büyüktür.

Elde edilen veriler ışığında 4.sınıf İDKAB ders kitabındaki görseller; renk uyumu, kolay algılama, sayfada dikkat çekme, zemin ve fon renkleri arasındaki uyum, bilgiyi yapılandırma amaçlı zıtlık ve vurgu unsurları, yazı puntosu, yazı karakteri seçimine özen gösterilmesi, görsel yerleşiminde simetrik denge, görsel tasarım ilkeleri gibi birçok unsura dikkat edilerek analiz yapılmıştır. Nitekim Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde teknik tasarım ve düzenleme başlığında “Görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılır.” ifadelerine yer verilmiştir.¹⁷⁴

4. Sınıf İDKAB ders kitabı “Günlük Hayattaki Dini İfadeler” ünitesinde 14 adet görsel bulunmaktadır.¹⁷⁵ 1. Ünite kapak resmi olarak bismelinin yazılı olduğu bir hat örneği verilmiştir.¹⁷⁶

Şekil 3.2. Ders kitabı 1. ünite kapak resmi ve hat örneği

¹⁷³ Ahmet Ş. İşler, “Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri ve Önemi”, *Milli Eğitim-Eğitim Kültür Sanat Dergisi*, 1\157 (2003), 55-63.

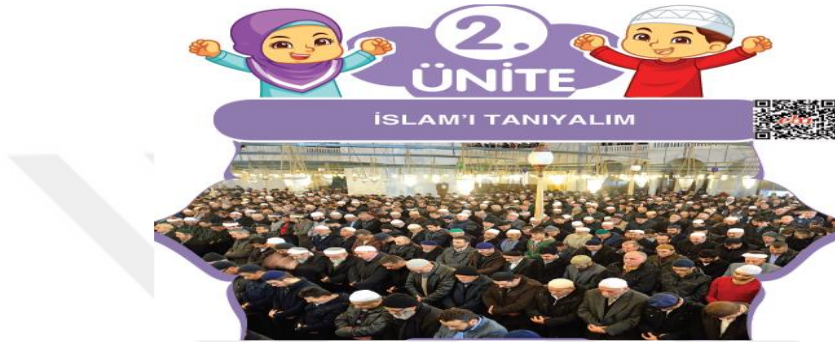
¹⁷⁴ (MEB), “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği”.

¹⁷⁵ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 9-26.

¹⁷⁶ Coşkun vd., *Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları*, 9

yemeğin evvelinde besmeleyi unutursanız evveli içinde sonu için de bismillah deyin.” hadisine “Tirmizî, Et’ime, 46.” olarak dipnot verilmiş, hâlbuki bu hadis Tirmizi, Et’ime, 47. hadistir.¹⁷⁹ Bilimsel hata içermemesi gereken ders kitabında bulunan bu eksikliğin düzeltilmesi elzemdir.

Ders kitabı “İslam’ı Tanıyalım” ünitesinde 12 adet görsel bulunmaktadır.¹⁸⁰ Ünite kapağında bulunan görselde yalnızca erkek cemaatin bulunduğu cami resminin yetersiz bir seçim olduğunu söylemek mümkündür.¹⁸¹

Şekil 3.4. Ders kitabı 2. ünite kapak resmi

Ünite kapağında verilen hazırlık çalışmaları ve görseller ön bilgilendirme ve hazırbulunuşluk açısından son derece önemlidir. İslam’ın ve imanın şartlarının konu edildiği bu üniteye namaz, oruç, zekât, hac ve Kur’an gibi resimlerden oluşan kombine bir görselin üniteyi desteklemede daha etkili olacağını ve ünite içeriği hakkında bilgilendirme sağlayacağını düşünmekteyiz.

Sure konusunun anlatıldığı ilgili sayfada Kur’an’ı Kerim’den örnek sayfalar eklenmiştir.¹⁸²

¹⁷⁹ Riyâzü’s-Sâlihîn- Metin ve Çeviri, 2.cilt, 154. (D3767 Ebû Dâvûd, Et’ime, 15; T1858 Tirmizî, Et’ime, 47)

¹⁸⁰ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 29-48.

¹⁸¹ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 29.

¹⁸² Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 43.

Kur'an'daki ayetlerin ve surelerin sıralaması, Vahiy Meleği Cebrail'in (a.s.) öğrettiği şekilde, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yapılmıştır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.), inen ayetlerin hangi sureye ait olduğunu ve hangi ayetten sonra yazılacağını vahiy kâtiplerine bildirmiş, onlar da Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söylediği sıraya uygun olarak ayet ve sureleri sıralamışlardır.

Şekil 3.5. Ders Kitabı 2. Ünite Sure Konusunda Verilen Görsel

Verilen örnek görselde “Sureler, ayetlerin bir araya gelmesiyle oluşur ve her sure besmele ile başlar.” şeklinde açıklama getirilmesi konu ve görsel ilişkisini destekleme açısından uygun bir seçimdir. Mevcut görsel anlatılan konuyu desteklemektedir. Ancak cüz ve ayet konularının anlatıldığı sonraki sayfalarda konu ve görsel ilişkisi eksik kalmıştır.

İSLAM'IN TANIYALIM

2.ÜNTE

İSLAM'IN TANIYALIM

2.ÜNTE

Cüz: sözlükte parça, bölüm, kısım, bir bütün oluşturulan parçalardan her biri anlamına gelir. Dinî terim olarak cüz, Kur'an-ı Kerim'in yirmi sayılık her bölümüne denir. Kur'an-ı Kerim'de toplam 30 cüz vardır. Kur'an-ı Kerim'in iç düzenile ilgili olarak bilimesi faydalı kavramlardan biri de hizbdır. Hizb, Kur'an-ı Kerim'in her sayısına denir. Bir cüz, dört hizbdan meydana gelmektedir.

30
1000

10
300

Kur'an'ın son iki sayfası

Kur'an-ı Kerim, ilahî olarak Arap toplumuna indirilmiştir. Bu nedenle de onun dil Arapçadır. Bu durum bir ayette şöyle belirtilmiştir: **"Arapça kitabı andolsun ki Yüce Allah yazmış yüz küz Arapça bir Kur'an yaptık."** Ancak Kur'an sadece Araplar dğil, tüm insanlara hâp eden evrensel bir kitaptır. Bundan dolayıdır ki Kur'an, her dil anlaması için hemen hemen tüm dünya dillerine çevrilmiştir. Ülkemizdeki de Kur'an Türkiye pek çok kez çevirisi yapılmıştır. Bizler Arapça bilmesek de Kur'an'ın mealini, açıklamalarını okuyarak **Yüce Allah'ın (c.c.)** emir, yasak ve öğütlerini öğrenebiliriz. Kur'an-ı Kerim, kendine özgü bir iç düzene sahiptir. Kur'an'ın iç düzenini bilemek, yu kitabımız daha iyi tanımanızı ve ondan daha fazla faydalanmanızı sağlar. Bunun için de bazı kavramları öğrenmeniz gerekir. Ayet, sure ve cüz bunlardan bazılarıdır.

Ayet: sözlükte alamel, işaret, delil gibi anlamlara gelir. Dinî bir terim olarak ise Kur'an suretleri oluşturan uzun veya kısa dahi ifadelerine denir. Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık 6666 ayet vardır. Ayetlerin uzunlukları birbirinden farklıdır.

Kur'an-ı Kerim'de bir kelimeden oluşan ayetler olduğu gibi bir sayfa uzunluğunda ayet de vardır. Ayetler, durak adı verilen ve içinde ayet numaralarının yazılı olduğu iç retlerle birbirinden ayrılır.

Not Edelim

Kur'an-ı Kerim'de yer alan bazı ayetler, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) belli bir olayın ardından gelmiş ve o olayla ilgili açıklamı yapardı. Bazen de sahabilerin sorunlarına karşılık olarak Yüce Allah (c.c.) ayet ya da ayetler gönderirdi.

1. Zuhurî sureti, 2-3. ayetler.

40

Şekil 3.6. Ders kitabı 2. ünite cüz ve ayet konusunda kur'andan örnekler

Cüz konusunun anlatıldığı örnek görselde “Kur’anın son iki sayfası” açıklaması yapılmış, ayet konusunun anlatıldığı görselde ise Kur’anı Kerim Fatiha suresi ile başlar.” açıklaması getirilmiştir. Fakat konu anlatımında Kur’an’ın son iki sayfası veya fatiha suresi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Mevcut açıklamalardan da anlaşılacağı üzere anlatılan konu ile verilen görsel ve görsel açıklaması birbirini desteklememektedir. Kur’an’ı Kerimden verilecek uygun bir görsel üzerinde ayet, cüz, hizb gibi bölümlerin gösterilmesi görsel olarak etkili bir öğrenme sağlayacaktır.

2. Ünite İmanın şartları ve İslam’ın şartları konusunda verilen kavram haritaları dikkat çekicilikten uzak kalmıştır.¹⁸³

Şekil 3.7. Ders kitabı 2. ünite kavram haritaları

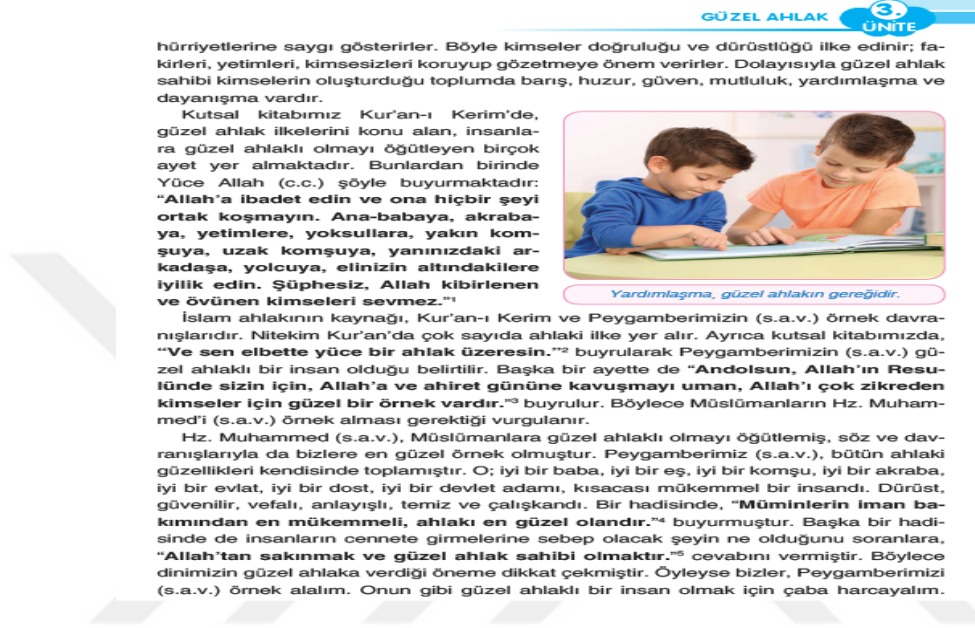
Kavram haritalarında vurgu, renk, sayfada yerleşim, baskı kalitesi ve algılama unsurları dikkate alınmamıştır. Öncelikle İmanın şartlarının yer aldığı kavram haritasında başlıklandırma yapılmamış olması dikkat çekmektedir. Kullanılan renkler incelendiğinde kırmızı üzerine beyaz, mavi üzerine beyaz tercih edilmiş, ancak zemine eklenen diğer renkler ve baskı kalitesi sebebiyle kolay algılama ve dikkat çekicilikten uzak olduğunu söylemek mümkündür.

Ders kitapları üzerine yapılan araştırmalarda görsellerin gerçekçi özellikler taşıması, kitaptaki kavramlarla bütünlük sağlaması ve dikkat çekici olması açıkça

¹⁸³ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 30-34.

ifade edilmektedir.¹⁸⁴ Ders kitabında sınıflandırmaya katkı sunması beklenen kavram haritasının etkili düzeyde olmadığını ifade edebiliriz.

Ders kitabı 3. ünite “Güzel Ahlak” ünitesinde 10 adet görsel kullanılmıştır.¹⁸⁵ Hz. Muhammed (s.a.v) örnek ahlakının anlatıldığı ilgili sayfada yardımlaşma ilkesini desteklemesi için bir resim eklenmiştir.¹⁸⁶

Şekil 3.8. Ders kitabı 2. ünite yardımlaşma görseli

Ancak açıklamasında yardımlaşma vurgusu yapılan mevcut görselde algılanan mesaj yardımlaşma değil arkadaşlıktır. Söz konusu görsel yardımlaşma konusunu yansıtmamış ve görsel üzerine yapılan açıklama yanlış yorumlanmıştır.

3. Ünite “akrabalarla ilişkiler” konu başlığında “akrabayı ziyaret etmek ve onlarla iyi ilişkiler içinde olmak dinimizin emridir” açıklaması ile verilen resimde iki yetişkin erkeğin tokalaştığı görülmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Oğuz Kutlu - Habibe Aldağ, *Öğretim Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (İstanbul: Lisans Yayınları, 2005), 113.

¹⁸⁵ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 49-66.

¹⁸⁶ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 51.

¹⁸⁷ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 59.

Akrabalarda ilişkiler

Aile fertlerimizden sonra bize en yakın olan kişiler akrabalarımızdır. Onlarla iyi ilişkiler içinde olmak, dinimizin emridir. Rabbimiz (c.c.), bizi akrabalarımıza iyi davranmaya yönlendirir. Örneğin bir ayette şöyle buyurur: "Şüphesiz Allah; adaleti, iyilik yapmayı, yakınları yardım etmeyi emreder. Hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaktır. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."¹⁸⁸

Akrabalarımızla ilişkilerimizde sevgi ve saygıya önem vermeliyiz. Onlara olan sevgimizi, saygımızı söz ve davranışlarımızla ifade etmeliyiz. Akrabalarımızı zaman zaman ziyaret etmeli, onların hâl ve hatırlarını sormalıyız. Zor durumda olan yakınlarımıza yardım etmeliyiz. İyi ve kötü günlerinde, sevinçli ve sıkıntılı zamanlarında akrabalarımızı yalnız bırakmamalıyız. Akrabalarımıza iyilik etmeli, onlara ikramda bulunmalıyız. Akrabalık bağlarını zayıflatacak, yakınlarımızla ilişkilerimizi bozacak tutum ve davranışlardan kaçınmalıyız. Allah (c.c.), bizi bu konuda şöyle uyarır: "Ey insanlar! Sizi bir tek nefsten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabb'inize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir."¹⁸⁹ Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) de "Akraba ile ilişkisini kesen cennete giremez."¹⁹⁰ buyurarak bizi uyarmıştır.

Akrabayı ziyaret etmek ve onlarla iyi ilişkiler içinde olmak dinimizin emridir.

Şekil 3.9. Ders kitabı 3. ünite akraba ilişkileri görseli

Akraba ilişkilerini temsil eden, öğrenci seviyesine uygun olarak seçilen bir görsel konuyu somutlaştırması bakımından daha doğru bir örnek olacaktır.

"Arkadaşlarla ilişkiler" konusunda arkadaşlık kavramını desteklemesi için verilen görsel ders kitabının hitap ettiği öğrenci seviyesine uygun bir seçim değildir.¹⁸⁸

Arkadaşlar, birbirleriyle iyi ilişkiler içinde olmalıdır.

Şekil 3.10. Ders kitabı 3. ünite arkadaş ilişkileri görseli

Mevcut görselde arkadaşlık mesajı başka milletten, yaş olarak büyük kız öğrenciler ile verilmek istenmiştir. Hayata yakınlık ilkesi gereği 4 .Sınıf öğrencisinin kendi sosyol çevresine ait bir arkadaşlık örneği verilmesi, öğrencinin ders kitabını benimsemesine olumlu katkı sağlayacaktır.

¹⁸⁸ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 62.

Ders kitabı 4. Ünite “Hz. Muhammed (s.a.v) tanıyalım” ünitesinde 11 adet görsel bulunmaktadır.¹⁸⁹ Hz. Muhammed’in (s.a.v) doğduğu çevreyi gösteren harita uygun bir seçimdir.¹⁹⁰

Şekil 3.11. Ders kitabı 4.ünite Hz. Muhammed’in (s.a.v) doğduğu çevre

Ancak konunun anlatıldığı sayfada metnin uzunluğu ve kelime sayısının fazlalığı nedeniyle öğrenci seviyesine uygun değildir. Yapılan araştırmalar ortaya koymuştur ki; 4. sınıf öğrencisinin seviyesine uygun metindeki kelime sayısı 100-200 arası, cümledeki kelime sayısı ise 10’dur. Bahsi geçen örnekte ve ders kitabının genelinde bulunan uzun cümleler ve yoğun bilgi içeren uzun paragraflar öğrenci seviyesine dolayısı ile eğitim pedagojisine uygun değildir.¹⁹¹

Ünite içerisinde kullanılan şemalardaki renkler dikkat çekicilikten uzak kalmıştır.¹⁹²

¹⁸⁹ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 67-94.

¹⁹⁰ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 68, 69.

¹⁹¹ Muammer Yılmaz - Canan Korkmaz, “1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İçerik Açısından Değerlendirilmesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/38 (Haziran 2017), 111-130; Hayati Akyol, *Programa uygun Türkçe Öğretimi Yöntemleri*, (Ankara: Pegem Akademi, 2023), 78;

¹⁹² Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 79, 83.

Şekil 3.12. Ders kitabı 4. ünite şemaları

Öğretim programında konuların günlük hayattan ve somut deneyimlerinden örneklerle işlenmesi beklenmektedir.¹⁹³ Öğretim programında somut deneyimlerle (resim, harita, kavram haritası, şema vb.) desteklenmesi istenen ünite de görseller yeterli düzeyde beklentiği karşılamamaktadır.

Ders kitabı 5. ünite “Din ve Temizlik” ünitesinde 9 adet görsel bulunmaktadır.¹⁹⁴ “Din ve Temizlik” ünitesinin kapağında cami içinden bir görsel paylaşılmıştır.¹⁹⁵

Şekil 3.13. Ders kitabı 5. ünite kapak resmi

Ünite kapağında bulunan mevcut görselin temizlik ile ilişkisi kurulamamıştır. Ünite içeriğinde bulunan maddi-manevi temizlik, çevre ve beden temizliği konularını yansıtan bir görselin bu ünite de daha etkili olacağını düşünmekteyiz.

Öğretim programında ünitenin günlük hayattan somut deneyimler ve edebi metinler ile desteklenmesi tavsiye edilmiştir.¹⁹⁶ Fakat ünitenin genelinde somut örneklerin eksik olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle manevi temizlik, iç temizliği gibi soyut konuları öğrencinin anlamasını kolaylaştıran somutlaştırmasına yardımcı olan şema, resim, etkinlik veya kavram haritası vb. görseller beklenmektedir.

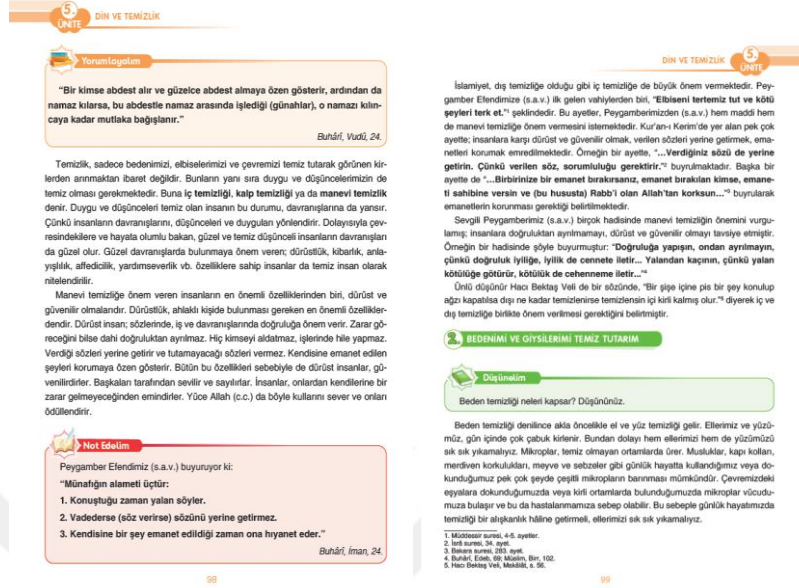
¹⁹³ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 25.

¹⁹⁴ Çamyar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı, 95-109.

¹⁹⁵ Çamyar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı, 95.

¹⁹⁶ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 19.

Ders kitabının genelinde olduğu gibi 5. ünite içerisinde de öğrenci seviyesine uygun olmayan uzunlukta paragraflar yer almaktadır.¹⁹⁷

Şekil 3.14. Ders kitabı 5. ünite 98-99.

İlgili görsellerden de anlaşıldığı gibi manevi temizlik ve beden temizliğinin anlatıldığı paragraflar, kelime sayısı ve metin uzunluğu açısından öğrenci seviyesine uygun değildir.

5. Ünite de çevre temizliğinin önemini anlatan iki görselde açıklama ve içerik açısından tekrara düşüldüğü görülmektedir.¹⁹⁸

Şekil 3.15. Ders kitabı “din ve temizlik” ünitesi 105-106. örnek görseller

¹⁹⁷ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 98-99.

¹⁹⁸ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 104-106.

Görüldüğü üzere verilen örnek resimler çevre temizliğini yansıtmadığı gibi birbirini tekrardan ibarettir. Ders kitabında rastgele seçilmiş özensiz görseller estetik yönü oldukça gelişmiş olan yeni nesil öğrencilere hitap etmemekte, dersin kalitesine olumsuz etki göstermektedir.

Ünite bazlı değerlendirmelerin ardından ders kitabında her üniteye süreklilik arz eden görsellerle ilgili eleştirel unsurlar ise ;

❖Ders kitabının genelinde kullanılan gerçek resim ve karikatür örneklerinde, öğrenci yaşına uygun kız çocuk resimlerinin kullanılmaması, kız öğrencilerin ders kitabında kendilerini bulamaması anlamına gelmektedir.

❖Ders kitabının genelinde revizyona ihtiyaç duyulan bir başka konu ise “düşünelim, not edelim, yorumlayalım ve etkinlik” isimli çalışmalarda kullanılan karikatür ifadelerinin daha belirgin ve ilgi çekici olması adına yeniden güncellenmesinin eğitim pedagojisi bakımından olumlu olacağına inanıyoruz.

❖Ders kitabında mevcut olan gerçek resim seçimlerindeki özensizlik ve baskı kalitesi düşüklüğü estetik yönü oldukça gelişmiş olan çağımız öğrencisine hitap etmemektedir.

❖Ders kitaplarındaki görsel üzerine yapılan bir araştırmada İDKAB (4-5) ders kitaplarındaki görsellerin çoğunluğunda öğrenci seviyesine uygun şekilde gerçek fotoğraflar kullanmak yerine çizimlerden oluşması bir eksiklik olarak tespit edilmiştir.¹⁹⁹

Eğitimin en önemli araçlarından biri olan ders kitabı içerik ve görseli ile kaliteli halde hazırlanmadığı takdirde eğitsel değeri olmayan zaman ve emek kaybına neden olmaktadır. Malesef bazen içerik ve konu anlatımına gösterilen özenin görsel ve tasarıma gösterilmediği dikkat çekmektedir. İçerik hazırlandıktan sonra kitaba estetik olarak nitelik kazandırması açısından grafik tasarımı için alanında uzman olan kişilerden destek alınarak bu çalışmaların hazırlanması önem arz etmektedir.²⁰⁰

¹⁹⁹ Ahmet Koç, “Kıbrıs Ve Türkiye Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi (4-8. Sınıf) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50 (Haziran 2021) 387.

²⁰⁰ Coşkun vd. *Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları*, 28.

Mevcut bulgular ve eldeki verilere dayanarak 4. sınıf İDKAB ders kitabında bulunan görsellerin eğitim pedagojisi bağlamında belirli ölçüde ihtiyacı karşılamakla birlikte, görsellerin yeniden ele alınmasının ve güncellenmesinin ders kitabının kalitesini arttırmaya katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Ölçme ve değerlendirme öğrencilerin konuya dair bilgi, beceri ve tutum düzeylerinin tespit edilmesini sağlar. Ders kitabındaki çoktan seçmeli testler, doğru-yanlış soruları, kısa cevaplı ve açık uçlu sorular bu tür ölçmelere örnek olarak verilebilir. Öğrenmenin değerlendirilmesi, ölçme sonuçlarının yorumlanarak öğrenci başarısının belirlenmesi sürecidir. Bu kısımda öğrencilere; geri bildirim verilir, eksikleri belirlenir, öğretim süreci yönlendirilir. Ünite sonu testleri; öğrencinin tüm üniteyi ne kadar öğrendiğini ölçmek için hazırlanır. Etkinlik soruları; konu anlatımı sırasında ya da sonunda, öğrencinin düşünmesini ve uygulamasını sağlamak için yer alır. Proje ve performans görevleri; yaratıcılığı ve üst düzey düşünmeyi ölçen çalışmalardır. Kendini değerlendirme formları; öğrencinin kendi öğrenmesini gözden geçirmesini sağlar.

Ölçme ve değerlendirmenin amaçları; öğrencinin kendi öğrenme düzeyini fark etmesi, öğretmenin öğretim sürecini değerlendirmesi, öğrenme eksikliklerinin zamanında giderilmesi, sınıf içi farklılaştırma yapılabilmesine katkıda bulunur.

Etkinlik başlığı altında ders kitabındaki kısa cevaplı etkinlik sorularının değerlendirmesi yapılmıştır. Ünite değerlendirme soruları, boşluk doldurma çalışmaları, doğru-yanlış etkinlikleri ifadeleri ders kitabının genelinde yeterli bulunmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda Anka Yayınevi tarafından hazırlanan İDKAB 4. sınıf ders kitabının eğitim pedagojisi bağlamında kazanımlar, etkinlikler ve görseller ve ölçme değerlendirme açısından uygunluğu araştırılmıştır. 4. Sınıf İDKAB ders kitabı alanda yapılmış çalışmalar, öğretim programı, ders kitapları yönetmeliği, Milli Eğitim Temel Kanunu ölçütüyle; öğrenciyi merkeze alan, maksimum öğrenmeyi hedefleyen eğitim pedagojisi bağlamında incelenmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölüm olan giriş bölümünde; araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları, konu ile ilgili yapılan çalışmalar, eğitim, din eğitimi, eğitim pedagojisi, 4. sınıf İDKAB ders kitabının hitap ettiği yaş grubunun gelişim özellikleri, İDKAB dersinin geçirdiği dönemler, öğretim programı ve ders kitabı konularını genel hatları ile açıkladık.

Çalışmamızın ikinci bölümü, araştırmanın yöntemi, veri toplama yöntemleri ve isimli alt veri analizi başlıklardan oluşan materyal ve yöntem kısmıdır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde, ders kitabı açısından son derece önemli olan kazanımları, öğrencinin ders kitabında aktif olmasını sağlayan etkinlikleri, en az kazanımlar ve etkinlikler kadar önemli olan, öğrencinin ilk bakışta kitaba karşı ilgi duymasını sağlayacak olan görselleri ve ölçme değerlendirmeyi eğitim pedagojisi bağlamında inceledik.

Kazanımlarda elde edilen bulgular şöyledir: 4. sınıf İDKAB ders kitabında 5 adet ünite, 19 kazanım ve 72 ders saati bulunmaktadır.

Ders kitabında “*Günlük Hayattaki Dini İfadeler*” başlıklı 1. ünite de geçen selam konusundaki kazanım tam olarak karşılanmamaktadır. Öğretim programı kazanımında “*Dilimizde yaygın olarak kullanılan selamlama örneklerine yer verilir.*” açıklamasına değinilmiş, ancak ders kitabında merhaba, hayırlı akşamlar vb. selamlama örneklerinden hiçbirine rastlanmamıştır.²⁰¹

²⁰¹ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı 2018 (4-8), 16; Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 17-18.

“İslam'ı Tanıyalım” adlı ünite de öğrencinin gelişim seviyesine uygun olmayan, konu bütünlüğünü bozan Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni konusuna yer verilmiştir.

“Güzel Ahlak” ünitesinde öğrenci gelişimine uygun olmayan soyut kavramların açıklanması istenmiş, güzel ahlak konusunda vurgulanması gereken değerlerden yalnızca sevgi ve saygıya değinilmiştir. Kazanımlar bağlamında yardımlaşma, adalet, merhamet vb. değerlerin öğretim programı ve ders kitabında eksik olduğu dikkat çekmektedir.

“Hz. Muhammed'i (s.a.v) Tanıyalım” ünitesi konu ve kavram olarak ciddi munda yoğun, öğrenci seviyesinin üzerinde metin ve kelime uzunluğuna sahiptir. Aynı zamanda bu ünite diğer sınıf kademelerinde birebir tekrara düşen konuları içermektedir.

“Din ve Temizlik” ünitesinde öğrencinin bilişsel gelişimine uygun olmayan soyut iki kavram üzerinden çıkarım yapması beklenmektedir. Öğretim programı genelinde kazanımların somut deneyimler, atasözü, beyit, ilahi vb. edebi metinlerden örneklerle desteklenmesi beklenmiştir, ancak ders kitabının örnek çeşitliliği ve somutlaştırma anlamında yetersiz kaldığını söylemek mümkündür.

Kazanımların önemli bir boyutu olan dil ve anlatım noktasında da ders kitabının eğitim pedagojisine uygun olmayan yaklaşımı dikkat çekmektedir. Kazanım konu başlığında yaptığımız detaylı açıklamalardan da anlaşılacağı üzere öğrencinin anlamını bilmediği kelimelerin çok sayıda bulunması, okunabilirlik düzeyinin öğrenci seviyesine uygun olmaması, metin ve cümle içerisindeki kelime sayılarının uzun olması, yoğun bilgi içermesi öğrenci seviyesine dolayısıyla eğitim pedagojisine uygun olmadığını düşündürmektedir.

Öğrencinin gelişim dönemlerine uygun olarak keyifle yapabileceği, oyunla öğrenebileceği, bulmaca, kelime avı vb. ders kitabı üzerinde aktif olmasını sağlayacak etkinliklere yer verilmesinin, maksimum öğrenmeyi destekleyeceğini düşünmekteyiz.

Öğrenci, seviyesine uygun hazırlanmış etkinlikler ile ders kitabında aktif olmakta, yapabildiğinin farkına varmakta dolayısıyla zihinsel yeteneklerini kullanmaya yönlendirilmektedir. Ders kitabı incelendiğinde anlaşılmıştır ki, etkinlikler daha fazla bilişsel alana hitap etmektedir. Bu nedenle düşünme seviye

ve becerilerinin yer aldığı Bloom taksonomisinin bilişsel alanı ölçüt olarak kullanılmış ve etkinlikler bu ölçüt ile değerlendirilmiştir.

2. ünite Kur'an-ı Kerim konusunda yer alan etkinlikte “*Kur’anda kaç sure vardır? Sure adları konusunda neler söyleyebilirsiniz? Surelerin uzunlukları konusunda neler söyleyebilirsiniz?*” sorularının cevaplanması beklenmektedir.²⁰² Kur'an Kerim hakkında kısa bilgilerin verildiği bu ünitedeki söz konusu etkinlik öğrenci gelişim seviyesine uygun bulunmamıştır.

3. ünite güzel ahlak konusunda yer alan etkinlikte “Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin” ayetinden öğrencinin güzel ahlak ilkelerini çıkarmasını beklemenin eğitim pedagojisine uygun bir yaklaşım olmadığı gerekçeleri ile birlikte ifade edilmiştir.

4. ünite kazanımlar açısından öğrenci seviyesinin üzerinde konu ve kavram yoğunluğuna sahip olduğu gibi, etkinlikler anlamında da en fazla etkinliğin bulunduğu ünite. Ancak etkinlikler çeşitlendirilmemiş, aynı beceri alanına sahip etkinlikler tekrar edilmiştir.

Ders kitabında yer alan 43 adet etkinlikten, 13’ü düşüncelerini ifade etme, 12’si analiz, 5’i boşluk doldurma, 4’ü araştırma, 3’ü yazma, birer adet akrostiş, sayma, gözlem ve resim çalışmalarıdır. Aynı beceri alanını destekleyen etkinliklerin tekrarı dikkat çekmektedir.

Kazanım ve etkinlikler kadar önemli olan bir diğer başlık ise görseller ve ölçme değerlendirmedir. Nitekim öğrenci, ders kitabını eline ilk aldığı anda, ders kitabının kapağından itibaren görsellerle karşı karşıya kalmaktadır. İlköğretim çağındaki bir öğrenci için bilgi ve estetik algılama oldukça yüksektedir. Bu bağlamda görseller rastgele seçilmemeli, metni destekleyici, dikkat çekici, motive edici ve içerikle doğrudan bağlantılı olmalıdır.

Görseller konu başlığında ifade edilen kriterler dikkate alınarak değerlendirildiğinde ders kitabında edilen bulgular şöyledir;

❖ Ünite kapaklarında kullanılan görseller ünite içeriğini tam olarak yansıtmamakta ve ünite ile bağlantısı zayıf kalmaktadır.

²⁰² Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı*, 44.

- ❖ Görsel ve grafiklerde kullanılan baskı kalitesi ve renk seçimi beklentiyi karşılamamaktadır.
- ❖ Ders kitabının genelinde 4. sınıf öğrenci seviyesine uygun gerçek resimlerin kullanılmadığı ve seçimlerdeki özensizlik dikkat çekmektedir.
- ❖ Bazı görsellerin konu ile ilişkisi eksik kalmış, bazı görsellerin ise konu ile bağlantısı kurulamamıştır.
- ❖ Dikkat çekici olması gereken düşünelim not edelim, yorumlayalım ve etkinlik isimli çalışmalardaki görsel karakterlerin daha uyarıcı olması beklenmektedir.
- ❖ Bazı dipnotlarda hata olduğu tespit edilmiştir.

Alanda yapılan çalışmalar göz önüne alındığında 4. sınıf İDKAB ders kitabında tasarım, görsel materyaller, sayfa düzeni, yazı türü, yazı stili, yazı boyutu ve uygulamaların yerinde kullanılmadığı, dil ve anlatım açısından da öğrenci seviyesine uygunluk bakımından sorunlu olduğuna dikkat çekilmiştir. Öğrenci seviyesine uygun olmayan, yoğun bilgi veren, zorlayıcı metinlere dikkat çekilmiştir.²⁰³

Ölçme ve değerlendirme başlığında altında amacı ve öneminden kısaca bahs edilmiştir. Etkinlik bölümünde etkinlik sorularının değerlendirmesi yapılmıştır. Ünite değerlendirme soruları, boşluk doldurma çalışmaları, doğru-yanlış etkinlikleri ifadeleri ders kitabının genelinde yeterli bulunmuştur.

Gelişen ve değişen günümüz dünyasında birçok alanda yenilikler yapıldığı gibi eğitim noktasında da öğretim programları ve ders kitaplarının belirli dönem aralıklarla güncellendiğini görmekteyiz. Özellikle çalışmamızı öğrenciyi merkeze alan ve maksimum öğrenmeyi hedefleyen eğitim pedagojisi bakış açısı ile gerçekleştirmiş olmamız yapılacak güncelleme çalışmalarına ışık tutacaktır. İlgili konu üzerine yapılan diğer araştırmaların olduğu gibi, bizim çalışmamızın da yapılan güncellemelere katkı sağlayacağına inanmaktayız.

²⁰³ Mücahit, “Dördüncü Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme”, 2.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında İSNAD 2 atıf sistemi kullanılmıştır.)

Akandere, Mehibe. *Sportif Oyunlara Hazırlayıcı Toplu Eğitsel Oyunlar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. Basım 2002.

Akyol, Hayati. *Programa Uygun Türkçe Öğretimi Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 12. Basım, 2023.

Alaylıoğlu, Ruşen - Oğuzkan, A. Ferhan. *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 2. Basım, 1976.

Altaş, Nurullah. “Türkiye’de Örgün Öğretimde Dinin Yeri (1924-1980 Arası Din Öğretimi Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme)”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 2/1 (Mayıs 2002), 219-229. <http://marife.org.tr/pub/issue/37811/436619>

Ankara pedagoji, Erişim: 27 Ekim 2023. <https://ankarapedagoji.com/pedagoji-nedir/>

Ay, Mehmet Emin. “Çocuklara Allah İnancının Öğretiminde Temel İlkeler”. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 6\12 (Şubat 2021), 9-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/issue/67605/1051381>

Aydın, Mehmet Zeki. “Ailede Ahlak Eğitimi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (Aralık 2003), 125-158. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4303/256571>

Aydın, Mehmet Zeki. “Küreselleşen Dünyada Eğitimin Amaçları ve Yöntemleri Nasıl Olmalıdır?” . *Talim: Journal Of Education In Muslim Societies And Communities* 6\1 (Haziran 2022), 50-51. <http://dx.doi.org/10.37344/talim.2021.11>

Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 1. Basım, 2012.

Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Gül Yayınevi, 1994.

Bayraklı, Bayraktar. *İslam’da Eğitim*. İstanbul: Seçil Ofset, 7. Basım, 2018.

Bayraklı, Coşkun. vd. *Eğitim Psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2019.

Bender, Merih Tekin. “John Dewey’nin Eğitime Bakışı Üzerine Yeni Bir Yorum”. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi* 6\1, (Şubat 2005), 13-19. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1495966>

Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık, 1998.

Binbaşıoğlu, Cavit. *Eğitim Düşüncesi Tarihi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınları, 1982.

Binbaşıoğlu, Cavit. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara, Kadioğlu Matbaası, 9. Basım, 1990.

Burak Durmuş, “4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı Kazanımlarının Bloom ve Revize Edilmiş Bloom Taksonomilerine Göre Değerlendirilmesi”. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11\ 21,(Ocak 2017), 44-58.

Buyrukçu, Ramazan. “Ortaokullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimine Genel Bir Yaklaşım”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2\4, (Nisan, 1999), 177-194.

Çağlayan, Ahmet. *Öğrenci Merkezli Eğitim*. İstanbul: Güllhane Yayınları, 2006.

Çakan, Zeki - Karateke, Tuncay. “Ortaokulda Okutulan Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2021), 393-415. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.908188>

Çamurcu, Mustafa. *İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabındaki Görsel Öğelerin Kazanım Ve İçerik Bakımından İncelenmesi*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Çamyar, Selahattin. *4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. Ankara: Anka Yayınevi, 2022

Canatan, Burhanettin. *Eğitim Psikolojisi*. Konya: Yıldız Basımevi, 1967.

Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’ de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Basım, 2015.

Cevizci Ahmet, *Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: Say yayınları, 1. Basım, 2010

Çınar, Fatih. “Etkin Öğrenmenin İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Uygulanması”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 17\1, (Haziran 2012), 1.

Coşkun, Hasan. vd. *Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1996.

Cüceloğlu, Doğan. *Var Mısın*. İstanbul: Optimum Basım, 2021.

Dam, Hasan. *İlköğretim 1. Kademe (4-5) Öğrencilerinin Din Hakkında Sordukları Sorular ve Bu Sorular Açısından Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Değerlendirilmesi*. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1996. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=dL6SoRVkHje-QlqpVLWa1A&no=dL6SoRVkHje-QlqpVLWa1A>

Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Ankara, Pegem Akademi, 31. Basım, 2023.

Deniz, M. Engin - Erözkan, Atılğan. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Maya Akademi, 3. Baskı, 2008.

Deniz, M.Engin. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Maya Akademi Yayınları, 7. Basım, 2012.

Diler, Hatice. *İlköğretim 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Düzgün, Şaban Ali. *Din Birey ve Toplum*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım. 2012.

Edwin C. Hewett vd. *Genç öğretmenler için pedagoji*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2004.

Erden, Münire - Akman, Yasemin. *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 21. Basım, 2014.

Erden, Münire. *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 6. Basım, 2007.

Fidan, Nurettin - Erden, Münire. *Eğitime Giriş*. Ankara: Alkım Yayınları, 1998.

Gazzâlî, *Kimya-yı saadet*. çev: A. Faruk Meyan. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1972.

Girgin, Yüksel. “Cumhuriyet Dönemi (1929 -1930, 1949, 1981) Ortaokul Türkçe Öğretimi Programlarının İçerik, Genel ve Özel Amaçlarıyla Karşılaştırmalı Gelişim Düzeyi”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 2/1 (Haziran 2011), 12.

Gökarp, Ziya. *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*. İstanbul: MEB Yayınları, 1973.

Gündüz, Mehmet. *Türkiye’de Ders Kitapları Tarihi*. Ankara: T.C Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2023.

Güneş, Firdevs. “Okuma İlgisi ve Gücü”, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 3/7 (Kasım 2017), 119-128.

Güneş, Firdevs. *Ders Kitaplarının Özellikleri ve İncelenmesi*. Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları, 2022.

Güneş, Firdevs. *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi, 3. Basım, 2016.

Hökelekli, Hayati. “Fitrat” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Kasım 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fitrat>

Hökelekli, Hayati. *Psikolojiye Giriş*. İstanbul, Düşünce Kitabevi Yayınları, 2. Basım, 2009.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/tedric>

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>

İşler, Ahmet Ş. “Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri ve Önemi”. *Milli Eğitim-Eğitim Kültür Sanat Dergisi*, 1\157 (2003), 55-63. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/157/isler.htm

Karabağ, Gülin. *Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ed. İsmail H. Demircioğlu-İbrahim Turhan Ankara: Pegem Akademi, 6. Basım, 2012.

Karacaoğlu, Ömer Cem. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, Atlas Akademik, 2. Basım, 2020.

Karagöz, S.Savaş. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Konya: Mikro Yayınları, 1998.

Kaymakcan, Recep - Meydan, Hasan. “Demokratik Vatandaşlık ve Din Öğretimi: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de DKAB Dersleri Bağlamında Bir Değerlendirme”. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2010), 37.

Keyifli, Şükrü. “Eğitim ve Din Eğitimi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2\13 (1 Haziran 2013), 111-112.

Kılıç, Abdurrahman – Seven, Serdal. *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi, 5. Basım, 2008.

Kılıç, Elife. “Platon’un Devlet Diyaloğu Bağlamında Eğitim Anlayışı” *Felsefe Arkivi* 45 (Nisan 2019), 67-84.

Kılıç, Recep. “Din Öğretimini Temellendirme Problemi”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 1\3 (Ocak- Nisan 1999), 206.

Koç, Ahmet. “Kıbrıs Ve Türkiye Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi (4-8. Sınıf) Ders Kitaplarındaki Görsellerin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50 (Haziran 2021), 363-393. <https://doi.org/10.17120/omuifd.884888>

Koca, Hüseyin Kasım. “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Program’nda Bulunan Bilişsel Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi’ne Göre İncelenmesi”. *Marife* 22/1 2022 294. <https://doi.org/10.33420/marife.1073909>

Köksal, Onur. - Atalay, Bünyamin. *Öğretim İlke ve Yöntemleri Çağdaş Uygulamalarla Yöntem ve Teknikler* Konya: Eğitim Yayınevi, 3. Basım, 2017.

Köylü, Mustafa. “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45\2 (Ağustos 2004), 37-54. https://doi.org/10.1501/Ilfak_0000000190

Köylü, Mustafa. *Gelişimsel Basamlara Göre Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 5. Basım 2014.

Kur'an Yolu Tefsiri, çev. Hayrettin KARAMAN vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023.

Kutlu, Oğuz - Aldağ, Habibe. *Öğretim Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. İstanbul: Lisans Yayınları, 2005.

MEB, “*İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (4-8)*”. Ankara: MEB, 2018.

MEB, “*Tebliğler Dergisi*”. 9 Haziran 2024. https://dhgm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=869

MEB, *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.

MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “*Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*”. Erişim 23 Ekim 2023. <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf>

MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “*Millî Eğitim Temel Kanunu*”. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf

Mevzuat, “*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*”. Erişim: 17 Aralık 2023.

Mücahit, Mustafa. “Dördüncü Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Hedef Yaş Düzeyine Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 6\1 (Haziran 2020), 201-230.

Neşe Tertemiz vd., *Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Öcal, Mustafa. “Cumhuriyet Döneminde Türkiyede Din Eğitimi Ve Öğretimi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 \1 (Ocak 1998), 241-268. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/issue/13501/163212>

Oğuzkan, A.Ferhan. *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2. Basım, 1981.

Okumuşlar, Muhittin. *Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi*. Konya: Yediveren Kitap, 2008.

Önder, Mustafa. “*Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Temelleri Üzerine*”. AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 1\1 (Bahar 2013), 24-40. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/14728>

Önder, Necati. *Niçin Din Eğitimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.

Oral, Behçet. Ed. Özcan Demirel - Kasım Kiroğlu. *Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2005.

Özbek, Ahmet Bilal - Ergül, Cevriye. “İlkokul 4. Sınıf Ders Kitaplarının Okunabilirliklerinin Değerlendirilmesi”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14/2 (2018), 653-668. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.398401>

Riyâzü's-Sâlihîn - Metin ve Çeviri, 2.cilt, 154. (D3767 Ebû Dâvûd, Et'ime, 15; T1858 Tirmizî, Et'ime, 47)

Sancak, Seyyid. “Küreselleşme ve Değişen Değerler Bağlamında 2010-2018 İdkab Öğretim Programıyla Yetiştirilmek İstenen Model İnsan Tipi”. AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 7\13 (Nisan 2019), 94-115. <https://doi.org/10.33931/abuifd.532989>

Selçuk, Mualla. “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 4\ (Kasım 1997), 145-158.

Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV Yayınları, 1990.

Selvi, Kıymet. vd. “John Dewey: Okul, Toplum ve Eğitim”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Özel Sayı* (2014), 25-34.

Senemoğlu, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Spot Matbaacılık, 1997.

Şenyıldızlı, Dilek. *Pedagoji*. İstanbul: Ares Yayıncılık, 2023.

Seven, Mehmet Ali - Engin, Ali Osman. “Öğrenmeyi Etkileyen Faktörler”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/2 (Şubat 2010) 189-212. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/32119>

Sönmez, Veysel. *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 1993.

Aydın, Suat “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi”, *Kilitbahir* 22 (Mart 2023), 229-258. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7748628>

Tetik, Hayati. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 2010-2018 Öğretim Programı Ünite ve Kazanımları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Universal Journal of Theology* 3/1 (Mart 2018), 64-86.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Eğitim Bilimi Fakültesi Yayınları, 4. Basım 1985.

Tezcan, Mahmut. *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

Toprak, Salih. “Fârâbî’ nin Eğitim Anlayışı”. *Genç Mütefakkirler Dergisi* 1/2 (Aralık 2020), 137-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gemder/issue/58256/817321>

Tosun, Cemal. - Doğan, Recai. *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları. (Erişim 22 Şubat 2024). https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/ogrenme_kazanimleri

Tümer, Günay. “Din” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Erişim 24 Mart 2023). <https://islamansiklopedisi.org.tr/din#1-genel-olarak-din>

Türkan, Talip. “Tedrîc” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Ekim 2023).

Türk Dil Kurumu (TDK), “Türk Dil Kurumu Sözlükleri” (Erişim: 24 Aralık 2023). <https://sozluk.gov.tr/>

Vahapoğlu, Vahap - Güneş, Adem. “1924’ten 1950’ye Din Eğitimini Etkileyen Unsurlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi* 11/60 (2018), 1320-1327. file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/1924ten_1950ye_Din_Egitimini_Etkileyen_U.pdf

Vural, Birol *Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zekâ*. İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2004.

W. S., Gray. “Okuma-Yazma Öğretimi” Çev: Nejat Yüzbaşıoğulları, Öğretmen Kitapları. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. Ankara: Dip Yayınları 1983.

Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 44. Basım, 2019.

Yiğit, Hulusi. vd. *İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Etkileşimli Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yardımcı Kaynak Eğitim Materyali, 2022. (Erişim 16 Haziran 2023). <https://dogm.eba.gov.tr/materyal/kitaplar/pdf/dkab4.pdf>

Yıldırım, Ali. - Şimşek, Hasan. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı, 2021.

Yıldırım, Ali. - Şimşek, Hasan. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 12. Basım, 2021.

Yılmaz, Muammer - Korkmaz, Canan. “1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İçerik Açısından Değerlendirilmesi”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14\38 (Haziran 2017), 111-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/30676/291993>

Yılmaz, Mustafa. vd. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yardımcı Kaynak Eğitim Meteryali, 2021. (Erişim 16 Haziran 2023). https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/calismakitabi/dkab/4_SNF_DKAB_08092021.pdf

Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları, 21. Basım, 1997.

Yüksel, Özden. *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 7. Basım, 2000.

Yurdakul, Bünyamin. *Eğitimde Yeni Yönelimler*. Ed. Özcan Demirel Ankara: Pegem Yayıncılık, 5. Basım, 2005.

Yürük, Tuğrul, “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22\1 (Haziran 2022), 415-436. <https://doi.org/10.30627/cuilah.1100948>

Yürük, Tuğrul. - Kızılabdullah, Yıldız. *Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri Din eğitimi* Ed: M. Köylü - N. Altaş. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

Yürük, Tuğrul. *İlk ve Ortaöğretimde Din Öğretimi Din Eğitimi El Kitabı*. Ed: R. Doğan - R. Ege Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Basım, 2017.

Zengin, Mahmut - Gümüşay, İbrahim. “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma” (1982-2019), *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9\ (02 Haziran 2020), 117-186. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tudear/issue/55343/759158>

Zengin, Mahmut. “Yeni İlköğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12\22 (Şubat 2010), 9-44.